

T.C.

**İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ANAYASALARINDA KUVVETLER
AYRILIĞI; HÜKÜMET SİSTEMLERİ İLE İKTİDARIN
SINIRLANDIRILMASI PROBLEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Semih ÖZER

**Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Kamu Hukuku Programı**

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi. M. Yaşar SEVÜK

Ağustos, 2020

T.C.

**İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ANAYASALARINDA KUVVETLER
AYRILIĞI; HÜKÜMET SİSTEMLERİ İLE İKTİDARIN
SINIRLANDIRILMASI PROBLEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Semih ÖZER
(Y1612.230019)**

**Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Kamu Hukuku Programı**

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi. M. Yaşar SEVÜK

Ağustos, 2020

TEZ ONAY

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Cumhuriyet Dönemi Türk Anayasalarında Kuvvetler Ayrılığı; Hükümet Sistemleri ile İktidarın Sınırlandırılması Problemi” adlı çalışmanın, proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. 13/08/2020

Semih ÖZER

ÖNSÖZ

Tez konumun belirlenmesinden çalışmamın sonuna kadar her türlü destek ve yardımı esirgemeyen tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi. M. Yaşar SEVÜK'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteği sağlayan aileme teşekkürler ve saygılarımı sunarım.

Ağustos, 2020

Semih ÖZER

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BM	: Birleşmiş Milletler
DP	: Demokrat Parti
HSYK	: Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu
MBK	: Milli Birlik Komitesi
md.	: Madde
RTÜK	: Radyo Televizyon Üst Kurulu
s.	: Sayfa
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon
YAŞ	: Yüksek Askerî Şûra

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ANAYASALARINDA KUVVETLER AYRILIĞI; HÜKÜMET SİSTEMLERİ İLE İKTİDARIN SINIRLANDIRILMASI PROBLEMİ

ÖZET

Bütün dünyada anayasaların yapılmasında kargaşanın ve en çok sorunun ortaya çıktığı temel nokta yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkinin düzenlenmesi ve bu düzenlemenin nasıl olacağı konusunda ortaya çıkmaktadır.

Kuvvetler ayrılığı teorisi, Anayasa Hukukunun en temel teorisidir. Bu yüzden kuvvetler ayrılığının bulunmadığı bir yerde anayasadan bahsetmek de söz konusu değildir. Asıl ortaya çıkışı olan 18. Yüzyıldan itibaren farklı şekillerde yorumlanıp, konumlandırılan bu teori günümüze kadar ulaşmıştır. Kuvvetler ayrılığı teorisinin ortaya çıkış amacı devlet iktidarını sınırlandırıp, devletin iktidarını birbirinden ayrı ve bağımsız üç ayrı organa bölmektir. Çünkü kimin elinde olursa olsun, kim tarafından kullanılırsa kullanılsın kuvvetler doğaları gereği kötü kullanıma elverişlidir.

Çok eski zamanlardan bu yana devlet iktidarının sınırsız olmadığına dair fikirler ortaya atılmaktaydı. Devlet iktidarının mutlak ve katı olmasını savunan insanlar bile iktidarın yetkilerinin sınırsızlığını arzu etmemektedirler. Bu çalışmada kuvvetler ayrılığı bağlamında, Cumhuriyet Dönemi Türk anayasalarında kuvvetler ayrılığı; hükümet sistemleri ile iktidarın sınırlandırılması problemi konusu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Cumhuriyet, Anayasa, İktidar, Sınırlandırma, Kuvvetler ayrılığı.*

FORCE DIVERSITY IN REPUBLICAN PERIOD TURKISH CONSTITUTIONS; PROBLEM OF LIMITATION OF POWER WITH THE GOVERNMENT SYSTEMS

ABSTRACT

The main point in which the chaos and the most problems arise in the making of the constitutions all over the world arises on the regulation of the relationship between the legislative and executive organs and how this arrangement will be.

The theory of separation of powers is the basic theory of the Constitutional Law. Therefore, it is not possible to talk about the constitution in a place where there is no separation of powers. This theory, which has been interpreted and positioned in different ways since the 18th century, its original emergence, has survived to the present day. The purpose of the theory of separation of powers is to limit the power of the state and divide the power of the state into three separate or independent bodies. Because, regardless of who owns it or whoever uses it, forces are favorable for their nature.

Since ancient times ideas have been put forward that state power is not unlimited. Even people who advocate that state power is absolute and strict do not want the immunity of the powers of power. In this study, in the context of separation of powers, the issue of Force diversity in republican period Turkish constitutions; problem of limitation of power with the government systems was discussed.

Keywords: *Republic, Constitution, Power, Limitation, Separation of powers.*

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELER LİSTESİ	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Önemi	2
2. YÖNETİM BİÇİMLERİ ve KUVVETLER AYRILIĞI TEORİSİ	4
2.1. Kuvvetler Ayrılığı Teorisine Yöneltilen Başlıca Eleştiriler	7
2.2. Kuvvetler Ayrılığı Sistemi	7
2.2.1. Sert kuvvetler ayrılığı: başkanlık sistemi.....	8
2.2.2. Yarı başkanlık sistemi.....	9
2.2.3. Yumuşak kuvvetler ayrılığı, parlâmenter sistem	10
2.3. Türkiye'deki Hükümet Sistemi	12
3. TÜRK ANAYASA HUKUKU AÇISINDAN İNCELEME	15
3.1. 1921 Anayasası (Teşkilatı Esasiye).....	15
3.1.1. 1921 Anayasasının yapım süreci	15
3.1.2. 1921 Anayasasının özellikleri.....	16
3.2. 1924 Anayasası (Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu).....	18
3.2.1. 1924 Anayasasının yapım süreci	18
3.2.2. 1924 Anayasanın genel özellikleri.....	19
3.3. 1921 ve 1924 Anayasalarında kuvvetler birliği-kuvvetler ayrılığı ilkesi tartışması	23
3.4. 1961 Anayasası.....	24
3.4.1. 1961 Anayasasının yapım süreci	24
3.4.2. 1961 Anayasasının genel özellikleri	25
3.4.3. 1961 Anayasasında iktidarın çift meclis ile sınırlandırılması.....	30
3.5. 1982 Anayasası.....	33
3.5.1. 1982 Anayasasının yapım süreci	33
3.5.2. Anayasanın genel özellikleri.....	35
3.6. 1982 Anayasasının Geçirdiği Anayasa Değişiklikleri.....	37
3.6.1. 1987 Anayasa değişikliği.....	37
3.6.2. 1993 Anayasa değişikliği.....	37
3.6.3. 1995 Anayasa değişikliği.....	38

3.6.4. 1999 Anayasa değişikliği.....	39
3.6.5. 2001 Anayasa değişikliği.....	40
3.6.6. 2003 Anayasa değişikliği.....	42
3.6.7. 2004 Anayasa değişikliği.....	42
3.6.8. 2005 Anayasa değişikliği.....	43
3.6.9. 2006 Anayasa değişikliği.....	43
3.6.10. 2007 Anayasa değişikliği.....	44
3.6.11. 2008 Anayasa değişikliği.....	44
3.6.12. 2010 Anayasa değişikliği.....	45
3.5.13. 16 Nisan 2017 tarihli anayasa değişikliği.....	48
4. TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASALARINDA İKTİDARIN	
SINIRLANDIRILMASI	50
4.1. İktidar	50
4.2. Siyasal İktidar.....	50
4.3. Egemenlik.....	52
4.4. İktidarı Sınırlama Düşüncesi	53
4.4.1. Teokratik düşünceler.....	58
4.4.2. Demokratik düşünceler.....	58
4.4.3. Devletin kendini sınırlaması	62
4.4.4. Modern devlet ve iktidarın sınırları	63
4.5. 1921 Anayasası.....	64
4.6. 1924 Anayasası.....	65
4.7. 1961 Anayasası.....	66
4.8. 1982 Anayasası.....	66
5. SONUÇ.....	68
KAYNAKÇA	70
ÖZGEÇMİŞ.....	74

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1 Eski Çağda Devlet İktidarının Sınırlandırılmasına İlişkin Olan Ölçütler.. 54

Çizelge 2 Orta Çağda Devlet İktidarının Sınırlandırılmasına İlişkin Olan Ölçütler.. 55

Çizelge 3 Yeni Çağda Devlet İktidarının Sınırlandırılmasına İlişkin Olan Ölçütler . 55

1. GİRİŞ

Bütün dünyada anayasaların yapılmasında kargaşanın ve en çok sorunun ortaya çıktığı temel nokta yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkinin düzenlenmesi ve bu düzenlemenin nasıl olacağı konusunda ortaya çıkmaktadır.

Kuvvetler arasındaki ilişkiden bahsederken esas olarak yasama ve yürütme üzerinde durulmasının sebebi kuvvetler ayrılığı ilkesinin siyasi bir ilke olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden ancak siyasi fonksiyonlarda bir uygulama alanı bulabilir. Yargılama ise nitelik gereği siyasi olmayıp, bağımsızlık ve tarafsızlık temelinde bütünleşip, hukuki gerçeği ortaya koyma faaliyeti ve amacı güttüğünden siyasi rejimin niteliğini belirlemede daima yasama ve yürütme ilişkisi dikkate alınır¹.

Kurucu iktidarın izlediği yönetime göre bazen biri diğerine üstün durumda olabileceği gibi ikisinin arasında eşitlik ve dengenin sağlanması şeklinde de karşımıza çıkabilir. Klasik anayasa hukukunun temel unsurlarından olan kuvvetler ayrılığı teorisi farklı biçimlerde yorumlansa da modern anayasal sistemlerin vazgeçilmez unsurudur.

Bu çalışmamızda ünlü Fransız filozof Montesquieu'nun ismiyle özdeşleşmiş kuvvetler ayrılığı teorisinin tanımını yaptıktan sonra genel teorisi ve sistemleri hakkında bilgi verilecek olup ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhuriyet dönemi anayasalarındaki kuvvetler ayrılığının nasıl konumlandığını inceleyip aralarında karşılaştırmalarda bulunacağız.

---

¹ Teziç, E. (2008). Anayasa Hukuku, İstanbul, Beta Yayıncılık, s.24.

1.1. Konunun Önemi

Türkiye hükümet sistemini tamamen değiştiren anayasa değişikliği 16 Nisan 2017 tarihinde referanduma sunulmuş ve referandum sonucunda %51,41 evet oyu ile 1982 Anayasasının 69 maddesini etkilemiştir. Referandum öncesinde, değişiklik teklifinin Meclise sunulması beraberinde başta anayasa hukukçuları, siyasetçiler olmak üzere birçok kesim tarafından konuşuldu ve tartışıldı. Tartışmaların odaklandığı nokta ise getirilen sistemin ne olduğuydu. Kimine göre bu sistem ‘cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi’ kimine göre ‘başkanlık sistemi’ kimine göre de ‘Türk tipi başkanlık sistemi’ idi².

16 Nisan 2017 tarihli Anayasa Değişikliği teklifinde önerilen sistemin başkanlık sistemi olup olmadığının irdelenmesi gerekmektedir. Yasama ve yürütme organları başkanlık sistemi içerisinde bağımsızlardır. Hem yasama organı hem de yürütme organı birbirlerini görevden alma yetkisine sahip değildir. Anayasa değişikliği gerçekleşmeden önce var olan sistem “parlamentar sistem” adını almaktaydı. Parlamentar sistem içerisinde güvensizlik oyu ile yasama organı yürütme organını yani hükümeti feshedebilmektedir. Aynı şekilde yürütme organı da yasama organını düşürebilmektedir³.

10 Aralık 2016 tarihli Anayasa Değişikliği teklifine bakmak söz konusu iki sistem arasındaki farkı anlamak açısından önemlidir. Önerilen yeni sistemin başkanlık sistemi ile bir ilgisi bulunmamaktadır. İlgisi bulunmakla kalmayıp başkanlık sisteminin tersi bir pozisyondadır. Çünkü değişikliğe göre TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri aynı gün yapılacak, TBMM ve Cumhurbaşkanı seçimlerin tekrar edilme kararını verebilecektir. Yani bu değişikliğe göre TBMM ve Cumhurbaşkanı istedikleri zaman kendilerinin de seçilmesini sağlayan seçimleri iptal edebilme yetkisine sahip olabileceklerdir. Bir başka deyişle yasama ve yürütme organları karşılıklı olarak birbirlerinin görevlerini sonlandırabilmektedir. Söz konusu bu durum başkanlık sisteminin yapısına aykırıdır⁴.

---

2 Gözler, K. (2017). Referandumdan Sonra Referandumdan Önce, İstanbul, Ekin Kitapevi Yayınları, s.12.

3 Gözler, a.g.e. s.13.

4 Gözler, K. (2017). Elveda Anayasa: 16 Nisan 2017’de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler, Bursa, Ekin yayınları, s.34.

Kabul edilen sistem yasama-yürütme organlarının ilişkisi bakımından parlamenter sistemine benzemekle birlikte ondan farklılaştığı 'farklı' bir parlamenter sistem gibidir. Farklı diye ifade ediyoruz çünkü parlamenter sisteminde yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve başbakanı eli ile kullanılmaktayken önerilen ve kabul edilen sistemde başbakan yoktur. Bütün bu sistemin ne olduğuna dair tartışmaları bir yana koyarsak ve daha derine inmek gerekirse devamında incelememiz gereken, bu sistemlerin oluşumuna sebep olan kuvvetler ayrılığı- kuvvetler birliği sistemleridir⁵.

Kuvvetler arasındaki ilişkiden bahsederken esas olarak yasama ve yürütme üzerinde durulmaktadır. Kurucu iktidarın izlediği yönteme göre bazen biri diğerine üstün durumda olabileceği gibi ikisinin arasında eşitlik ve dengenin sağlanması şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Kuvvetler ayrılığı prensibi devlet işlerinin muhtelif organlar arasında paylaşılması suretiyle yasama, yürütme ve yargı olarak ayrılmasını öngören Dünya üzerinde kabul gören bir sistemdir. Kuvvetler birliği Yasama ve yürütme kuvvetlerinin aynı kişi ya da elde toplanması ile oluşan sistemdir⁶.

---

5 Gözler, a.g.e. s. 34.

6 Gözler, a.g.e. s. 36.

2. YÖNETİM BİÇİMLERİ ve KUVVETLER AYRILIĞI TEORİSİ

Kuvvetler ayrılığı teorisinin kimler tarafından ne şekilde ele alındığına geçmeden önce tanımını yapmakta fayda görüyorum. Kuvvetler ayrılığı teorisi, devlet iktidarının alanını sınırlandırarak vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini korumak hedefiyle yola çıkarak devlet iktidarının yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üçe ayırıp bu kuvvetleri doktrindeki Anayasa Hukukçularından bazılarını söylemi ile erkleri üç ayrı organa verilmesi gerektiğini savunur⁷.

Kuvvetler ayrılığı teorisi ilk defa Antik Yunan ve Roma'da Aristo tarafından ortaya atılmıştır. Filozof, en iyi hükümet sistemini ararken devlet faaliyetlerini üçe ayırır ve ayrılan üç faaliyetin her birinin bir organa verilmesi gerektiğini söyler. Ancak bu düşünceleri gelecek kuşaklara geçememiştir. Kuvvetler ayrılığı teorisi Fransız filozof Montesquieu ile anılsa da bu teori, köken olarak İngiltere'ye dayanır. 1066 senesinde Normanların istilasından 1689 seneli "Bill of rights" yani Haklar Bildirgesi'ne dek yasama ve yürütme kuvvetleri arasında kopuş yaşanmıştır. Kuvvetler ayrılığı teorisinin bir kuram olarak kabul edilmesi 18. yüzyılda gerçekleşmiştir⁸.

18. yüzyılda güçler ayrılığından bahseden ilk isim İngiliz filozof John Locke olmuştur. John Locke 'Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme' isimli ünlü eserinde John Locke, devlet yönetimi içerisinde üç kuvvetin var olduğunu söylemektedir. Locke bu kuvvetleri yasama, yürütme ve federatif kuvvet olarak açıklar. Locke bunun yanında yasama ve yürütme kuvvetlerinin ayrılması gerekliliği belirtir. Çünkü Locke'a göre yasama ve yürütme kuvvetlerinin tek elde birleşmesi yetkilerin keyfi bir biçimde kullanılmasına yol açacaktır⁹.

---

7 Tekin. Y. (2015). Başkanlık Sistemi ve Kuvvetler Ayrılığı Tartışmaları, İstanbul, Kesit Yayınları, s.45.

8 Tekin, a.g.e. s.46.

9 Gözler, a.g.e. s.218

Devletin diğer erki olan federatif kuvvet ise savaş veya barış noktasında karar verme ve anlaşmalar yapma yetkisidir. Locke'a göre yürütme ve federatif kuvvet diğer isimlendirmesi ile konfederatif kuvvet birbirinden kesin olarak ayrılamaz. Esasen her iki erk de yasamaya bağlıdır ve yasamanın koyduğu kurallar çerçevesinde hareket etmektedirler. John Locke'un anlayışında yasama ustundur ve yürütme yasamaya bağlıdır ancak yürütme yasamanın emirlerini yerine getiren basit bir görevli değildir. unku yine ona göre yürütme belli bir takdir yetkisine sahiptir. Locke, yargılamayı farklı bir kuvvet biçiminde duşunmemekte ve yargılamayı da yasamaya bağımlı faaliyet olarak benimsemektedir¹⁰.

Her ne kadar John Locke kuvvetler ayrılığı teorisi üzerinde durmuş olsa da bu teorinin asıl kurucusu gerçek adı Charles-Louis de Secondat olan Fransız duşunur Montesquieu'dur. Kuvvetler ayrılığından bahsedildiğinde akla hemen Montesquieu'nün gelmesini sebebi, bu konuyu en açık şeklide ortaya koymuştur. Locke'dan farklı olarak, Montesquieu, yasama ve yürütmenin yanı sıra yargılamayı da bir ucuncu kuvvet olarak kabul etmektedir. Montesquieu bu teoriyi, 1748 yılında yazdığı Kanunların Ruhu adlı kitabının on birinci kitabının altıncı kısmında "İngiliz Anayasası" başlığıyla açıklamaktadır. Montesquieu'ya göre tüm devletlerde uc farklı kuvvet bulunmaktadır. Bu kuvvetlerden birincisini yasama kuvveti, ikincisini devletler hukukuna bağlı olan şeyleri yürütme kuvveti, ucuncusunu de medeni hukuka bağlı olan şeyleri yürütme kuvveti oluřturmaktadır¹¹.

Montesquieu sıralanan kuvvetlerden yasama kuvvetini sürekli ya da geçici kanunlar oluşturma, önceden yapılmış olan kanunları düzeltme veya kanunların yururluktan kaldırılması biçiminde açıklamıştır. Devletler hukukuna bağlı olan şeyleri yürütme kuvvetini de devletin yürütme kuvveti olarak adlandırmıştır. Montesquieu son olarak medeni hukuka bağlı olan şeyleri yürütme kuvvetini ise suçlu olanları cezalandırma ve kişiler arasındaki anlaşmazlıkları yargılama kuvveti olarak açıklamaktadır. Devlet içinde uc kuvvetin var olduğunu bu şekilde tespit eden Montesquieu, bu kuvvetleri yasama, yürütme ve yargı olarak isimlendirmiştir. Ardından ise Montesquieu bu kuvvetlerin birbirlerinden ayrılması gerekliliğini belirtmiştir. Duşunure göre, kesinlikle yasama kuvveti ile yürütme kuvveti ayrılmalıdır. Bunun nedenini ise; yasama ve yürütme kuvvetlerinin tek elde toplanması durumunun ozgurluklerin yok

---

10 Teziç, a.g.e. s.56

11 am, E. (1993). Devlet Sistemleri, Der Yayınları, İstanbul, s.34.

edeceği düşüncesiyle açıklamıştır. Bunun yanında yargı kuvvetinin de yasama ve yürütme kuvvetlerinden ayrılmaması durumu özgürlüklerin yok olmasına neden olmaktadır¹².

Montesquieu yürütme kuvvetinin yalnızca bir monarkın hâkimiyetinde olması gerektiğini ifade etmiştir. Montesquieu'ya göre yürütme tek kişinin elindeyse devlet daha iyi bir şekilde yönetilmektedir. Düşünür yasama kuvvetinin ise birçok kişi tarafından daha iyi bir biçimde kullanılacağını belirtmektedir. Ona göre yasama kuvveti bir kurulun yönetiminde olmalıdır¹³.

İki bölüm de yürütme erkinde sınırlandırılacak ve bunun yanında yürütme erkini de bu bölümler sınırlandıracaktır. Fransız düşünürüne göre yargı kuvveti ise yalnızca mahkemelere ait olmalıdır. Yargı kuvveti ne belirli bir zümrenin elinde ne de belirli bir mesleğin elinde bulunmalıdır. Bu duruma ek olarak mahkemelerde halkın içinden seçilecek insanların da bulunması zorunluluğunu belirten düşünür, yargı kuvvetini niteliği itibariyle sınırlı bir kuvvettir. Bunun nedeni ise yargı kuvvetinin var olan kanunların uygulanmasından ibaret olmasıdır¹⁴.

Sonuç olarak Montesquieu nezdinde yasama sınırlı bir kuvvettir. Bunun nedeni yasamanın kendi koyduğu kuralları uygulama yetkisinin bulunmamasıdır. Yürütme kuvvetini de sınırlı bir kuvvet olarak nitelendiren düşünür bunun nedenini yasamanın koyduğu kuralları yürütmesi olarak açıklar. Ona göre aynı şekilde yargı da sınırlı bir kuvvettir çünkü hakimler yani karar alıcılar kanunları okuyan birer ağızdan öte bir şey değildir. Söz konusu üç kuvvet kendi yükümlülükleri dışına çıktığı anda o sistem içerisinde özgürlükler ortadan kalkmaktadır. Bu kuvvetlerin kendi yükümlülükleri dışına çıkması durumu ise; yasamanın kendi koymuş olduğu kuralları yürütmesi, yürütmenin yürüttüğü kuralları kendi koyması, yargının kanun koyucunun dili olmakla kalmayıp kendi düşüncesine göre yeni kurallar koymaya kalkması biçiminde gerçekleşebilir¹⁵.

---

12 Teziç, a.g.e. s.76.

13 Çam, a.g.e. s.45.

14 Erdoğan, M. (2003). Anayasal Demokrasi, 5. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, s.65.

15 Erdoğan, a.g.e. s.66.

2.1. Kuvvetler Ayrılığı Teorisine Yöneltilen Başlıca Eleştiriler

Bu eleştirileri kalem kalem saymak gerekirse;

- Kuvvetler ayrılığı teorisi egemenliğin tekliği ve bölünmezliği teorisiyle çelişmektedir.
- Devlet kuvvetleri ortak bir yönetim altında uyum içinde birlikte hareket etmelidirler. Bu nedenle de devlette tek ve ortak bir yönetime ihtiyaç vardır. Kuvvetler ayrılığı bu ortak yönetime engeldir.
- Mutlak bir kuvvetler ayrılığı sistemi devleti bloke edebilir ve devlet iş görmez olur.
- Siyasi parti gerçeği, kuvvetler ayrılığı teorisini etkisiz kılmıştır. Çünkü pratikte yasama kuvveti ve yürütme kuvveti siyasi partilerin elindedir. Özellikle parlamenter hükümet sistemlerinde hükümet, parlamentoda çoğunluğa sahip siyasal parti tarafından kurulur.
- Kuvvetler ayrılığı teorisinin benimsediği felsefeye göre hukuk kuralları yasama organı tarafından konulacak ve yürütme organı tarafından uygulanacaktır¹⁶.

Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine dair hususlarda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilmektedir. Gerçekten ‘kuvvetler’ ayrılığı değil, ‘fonksiyonlar’ ve ‘organlar’ ayrılığı vardır. Kuvvetler ayrılığı teorisinin ileri sürdüğü gibi, devlette birden fazla kuvvet veya iktidar yoktur. Çünkü yasama, yürütme ve yargı egemenliğin değişik görünüşlerinden başka bir şey değildir. Egemenlik ise tektir ve bölünemezdir. Bu egemenliğin kanun koymak, kanunları uygulamak, uyuşmazlığı göçmek gibi değişik fonksiyonları vardır. Bu fonksiyonlar birbirlerinden ayrılabilir, değişik organlara verilebilir. Gerçekte yasama, yürütme ve yargı arasında görülen ayırım, kuvvetler ayrılığı değil, fonksiyonlar ve organlar ayrılığıdır¹⁷.

2.2. Kuvvetler Ayrılığı Sistemi

Bu bölümde kuvvetler ayrılığı sistemleri ile ilgili genel değinmelerde bulunulacaktır.

---

16 Kubalı, H.N. (1971). Anayasa Hukuku Dersleri, İÜHF Yayınları.

17 Özbudun, E. (2005). Başkanlık sistemi tartışmaları. T. Ergül (Edt.), Başkanlık sistemi içinde (s. 105-111). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

2.2.1. Sert kuvvetler ayrılığı: başkanlık sistemi

Yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbirlerinden kesin bir biçimde ayrılıp iki organa verilmesi durumu sert kuvvetler ayrılığı sisteminde kendini göstermektedir. Söz konusu organlar karşılıklı bir halde birbirlerinden hem kaynak açısından hem de varlıklarını devam ettirme açısından bağımsızlardır. Sert kuvvetler ayrılığı sistemine çoğunlukla “başkanlık sistemi” denmektedir. “Başkanlık sistemi” yerine kullanılan başka isimler de bulunmaktadır. Bunlar; “başkanlık rejimi”, “başkanlık hükümeti”, “başkanlık demokrasisi” şeklindedir. Amerika Birleşik Devletleri başkanlık sisteminin en bilinen örneğidir¹⁸.

Başkanlık sisteminin hangi özelliklerini “asli özellikler” ve “tali özellikler” olarak ikiye ayırmak mümkündür.

2.2.1.1. Asli özellikler

Asli özellikler başkanlık sistemi içerisinde büyük önem arz etmektedir.

- Başkan, halk tarafından seçilir
- Yürütme organında tek kişi bulunur.
- Başkan yasama güvenine dayanmamaktadır¹⁹.

2.2.1.2. Tali özellikler

Yukarıda sıralanan üç asli özelliği bulduran hükümet sistemi, aşağıdaki ikincil özelliklerden birini ya da daha fazlasını karşılamıyor olsa bile bu nedenden ötürü başkanlık sistemi olma özelliğini kaybetmez²⁰.

- Yasama organı başkan tarafından feshedilememektedir.
- Bir kişi hem yasamada hem yürütmede görev alamamaktadır.
- Yasama organının çalışmasına başkan katılamamaktadır²¹.

---

18 Kubalı, a.g.e. s.76.

19 Özbudun, a.g.e. s.78.

20 Özbudun, a.g.e. s.78.

21 Kubalı, a.g.e. s.80.

2.2.1.3. Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme arasında karşılıklı etkileşim araçları

Başkanlık sisteminde, birbirlerinden her açıdan bağımsız iki ayrı organa verilen yasama ve yürütme kuvvetleri ayrı ayrı seçilmekte ve bu seçimin ardından birbirlerini yok edememektedirler. Bunun yanında bu organlar karşılıklı olarak birbirlerinin yetkilerine ve icraatlarına karışmamaktadır. Fakat başkanlık sistemi gereğince uygulanırsa ve yasama kuvveti ve yürütme kuvvetlerinin karşılıklı bir iş birliği bulunmazsa devlet yaşamı tıkanır. Yasama ve yürütme kuvveleri arasında bazı karşılıklı etkileşim araçlarının görülmesi, devlet hayatının tıkanmaması çabasının bir ürünüdür²².

Karşılıklı etkileşim araçlarına bakılacak olursa²³;

- 1- Kanun Yapımına Yürütmenin Katılması: Kanun önerme yetkisi yürütme organının elindedir.
- 2- Veto: Devlet başkanına verilen “geciktirici veto” yetkisi ile kanunlar yeniden incelenmesi amacıyla parlamentoya gönderilebilmektedir.
- 3- Bütçe: Yürütmenin hazırlamış olduğu bütçe yasama organınca kabul edilmektedir.
- 4- Uluslararası Antlaşmalar: Yürütmenin yapmış olduğu uluslararası antlaşmaları onaylama yetkisi yasamanın elinde bulunmaktadır.
- 5- Denetim: Yasama organı meclis soruşturması/araştırması, soru, gensoru gibi yollar ile yürütmeye karşı denetleme gerçekleştirebilmektedir.

2.2.2. Yarı başkanlık sistemi

Parlamenter sistemin ve başkanlık sisteminin bir arada olduğu yarı başkanlık sisteminde, devlet başkanı halk oylamasıyla seçilmektedir. Yarı başkanlık sistemi içerisinde devlet başkanı yürütme gücünü meclisin güvenini alan hükümet başkanı ile paylaşmaktadır. Bu sistemde devlet başkanı yürütmenin başıdır. Söz konusu bu rejim bakanların siyasi yükümlülüklerinin kaynaştırılması ve devlet başkanının halk eliyle seçilmesiyle oluşur. Bir başka tanıma göre ise cumhurbaşkanının halk eliyle

---

22 Erdoğan, a.g.e. s.54.

23 Gözler, a.g.e. s.94.

belirlendiği bir parlamenter sistemdir. Batı Avrupa yarı başkanlık rejimlerinin kaynağıdır²⁴.

Yürütme organının iki başlı olduğu yarı başkanlık sistemi içerisinde bir tarafta bakanlar kurulu diğer tarafta ise cumhurbaşkanı bulunmaktadır. Bu açıdan yarı başkanlık sistemi parlamenter sistemle özdeşleştirilir. Yürütmenin bir kanadı olan Cumhurbaşkanı doğrudan doğruya halk tarafından seçilir. Bu bakımdan ise başkanlık sistemine benzemektir. Bakanlar kurulu yürütme organının bir kanadı olarak yasama organına karşı sorumludur. Kabine güvensizlik oyuyla yasama organı tarafından devre dışı bırakılabilmektedir. Bu taraftan bakıldığında yarı başkanlık sisteminin parlamenter sistemle benzerlikleri görülmektedir. Cumhurbaşkanı tıpkı parlamenter hükümet sistemlerindeki gibi yasama organına karşı bir yükümlülük barındırmaz. Bir başka deyişle cumhurbaşkanı yasama organı tarafından görevden alınamamaktadır²⁵.

2.2.3. Yumuşak kuvvetler ayrılığı, parlâmenter sistem

Parlamenter rejim, 18. Yüzyıl ortalarında İngiltere’de kendini göstermiştir. Bu sistem 19. yüzyılda Kıta Avrupası ülkelerinde yayılmıştır. Parlamenter rejim tek tipçi bir rejim değildir. Bu yüzden parlamenter sistemlerden bahsedilir²⁶.

Yumuşak kuvvetler ayrılığı sisteminde yürütme ve yasama kuvvetleri karşılıklı olarak ayrılmaktadır. Yürütme ve yasama yetkileri bu sistem içerisinde iki ayrı organa verilmektedir. Söz konusu iki organ tam anlamıyla bağımsızlık göstermemektedir. Bazı zamanlarda bir arada olan bu organların birbirlerini feshetme yetkisi bulunmaktadır. Organlar arası karşılıklı iş birliği bulunan yumuşak kuvvetler ayrılığı sistemine “kuvvetlerin iş birliği” sistemi de denmektedir. Bu sisteme “parlamenter sistem” adı da verilmektedir²⁷.

---

24 Alkan H. (2015). Yarı Başkanlık ve Türkiye’de Sistem Sorunu, Stratejik Düşünce ve Araştırma Vakfı, Ankara, s. 13.

25 Uluşahin, N. (2007). *Saf Hükümet Sistemleri Karşısında İki Başlı Yürütme Yapılanması*, Yetkin Yayınları, Ankara, s.27.

26 Erdoğan, a.g.e. s.56.

27 Alkan, a.g.e. s.15.

Son derece yaygın bir sistem olan parlamenter sistemi benimseyen ülkelere örnek olarak İngiltere, Norveç, Danimarka, İtalya, Yunanistan, Hollanda, Almanya, Belçika, İspanya ve Lüksemburg gibi ülkeler gösterilebilir²⁸.

Parlamenter sistemin özelliklerine bakılacak olduğunda karşımıza “aslî özellikler” ve “tali özellikler” çıkmaktadır. İki özelliğe de ayrı başlıklar altında aşağıda değinilecektir.

2.2.3.1. Aslî Özellikler

Parlâmenter sistemin temel ayırıcı olarak iki özelliği bulunmaktadır:

Yürütme Organının Yapısı: Yürütme organının “iki-başlı” olduğu Parlâmenter hükûmet sistemleri düalist yürütme olarak da adlandırılmaktadır. Bir tarafta devlet başkanı bulunurken öteki tarafta bakanlar kurulu bulunmaktadır.

Yürütmenin Göreve Gelişi: Yürütme organının doğrudan halk tarafından seçilmediği parlamenter hükümet sistemlerinde yürütme organının birinci kanadını oluşturan devlet başkanı çoğunlukla yasama organı eliyle seçilir. İkinci kanadı oluşturan kabine ise yasama organınca seçilir.

Sorumluluk: Yürütmenin bir kanadı olan devlet başkanının parlamenter hükümet sistemleri içerisinde yasama organına karşı herhangi bir yükümlülüğü bulunmamaktadır.

2.2.3.2. Tali Özellikler

Yasama organı, yürütme organı tarafından feshedilebilir. Güvensizlik oyuyla yasama organı, hükümeti düşürebilme yetkisine sahipken, yürütme organı da yasama organını fesih edebilmektedir. İki kuvvet de karşılıklı olarak birbirine bağlıdır²⁹.

Yasama ve yürütme organları arasında bu sistem içerisinde kesin bir ayrım bulunmadığı için yürütme organı yasama organının çalışmalarına dahil olabilmektedir. Bu sebeple parlamenter sistemler içerisinde kanun teklifi bakanlar

---

28 Alkan, a.g.e. s.16.

29 Erdoğan, M. (1999). “ Anayasal Demokrasi”, Siyasal Kitabevi, Ankara, s. 65.

kurulu tarafından da verilebilmektedir. Parlamenter hükümet sistemleri içerisindeki karşılıklı etkileşim araçlarına bakarsak³⁰.

- Yürütme kanun yapımına katılabilir.
- Yürütme organı bütçeyi hazırlar fakat bütçeyi onaylayan yasama organıdır.
- Yürütme organı uluslararası anlaşmalar yapma yetkisini elinde bulundurur. Fakat yapılan anlaşmaları onaylama yetkisi yasama organının elindedir.
- Meclis araştırması, gensoru, soru, meclis soruşturması gibi yollarla yürütme, yasama organı tarafından denetlenebilmektedir.

2.3. Türkiye'deki Hükümet Sistemi

1961 Anayasası Cumhurbaşkanı için klasik parlamenter sisteme uygun bir şekilde bir konum öngörmüştür. Bunun yanında 1982 Anayasası Cumhurbaşkanı için oldukça üstün yetkiler vermiştir. Hükümetin parlamento karşısında siyasal yükümlülük ile göreve başlaması ve görev esnasında parlamentonun güvenini alması ilkesi 1982 Anayasasında olduğu gibi korunmuştur³¹.

Milletvekili genel seçimleri parlamenter sisteme siyasal açıdan yasallık kazandıran tek seçimdir. Sistemin doğal bir sonucu olarak Cumhurbaşkanı milletvekili genel seçimleri sonucunda oluşan parlamento tarafından seçilmektedir. 1982 Anayasası'nın ilk halinde Cumhurbaşkanı seçiminin klasik parlamenter sisteme göre, yani milletvekilleri tarafından seçilmesi uygulaması bulunmaktaydı. Ancak 2007 yılında yapılan Anayasa değişiklikleri ile birlikte Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi kuralı Anayasada yerini almıştır³².

Duverger'ya göre Anayasa içerisinde Cumhurbaşkanı'nın halk eliyle seçilmesi Cumhurbaşkanı'na fazladan yetki vermemekle birlikte daha güçlü bir hale gelmesini sağlamıştır³³. Uluşahin'e göre Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi sistemi

---

30 Erdoğan, a.g.e. s.66.

31 Özbudun, E. (2016). Türk Anayasa Hukuku,16.Baskı, Yetkin Yayınları, s.56.

32 Uluşahin, a.g.e. s. 33.

33 Kahraman, M. (2012), Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık ya da Yarı-Başkanlık sistemlerinin Türkiye'de uygulanabilirliği. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18, 431-457.

dönüşüme uğratmakta ve iktidarın kişiselleşmesi potansiyelini de sisteme dahil etmektedir³⁴.

Türkiye’de 1970’lerle birlikte başkanlık sistemi ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Başkanlık sistemine adım atılmasıyla ilgili ilk tartışma 1980 senesinin mart ayında Tercüman Gazetesi tarafından düzenlenen Anayasa seminerinde yaşanmıştır. Ardından ise başkanlık sistemi Yeni Forum Dergisi tarafından önerilen Anayasa projesinde tartışılmıştır. 1982 Anayasası’nın hazırlandığı esnada söz konusu başkanlık tartışmaları gündemdeki yerini korumaktaydı. Fakat başkanlık sistemine geçişin ve devlet başkanının halk eliyle seçilmesi diktatörlük riskini barındırdığı sebebiyle reddedilmiştir³⁵.

Turgut Özal ve Süleyman Demirel 90’lı yıllarda başkanlık sistemini yeniden tartışmaya açan isimler olmuşlardır ancak bu tartışmalar toplumdan olumlu bir karşılık bulamamıştır. Başkanlık sistemi 2000’li yılların ortalarında kısık sesle dile getirilirken 2015 yılıyla birlikte ciddi bir biçimde dillendirilip tartışmaya açılmıştır³⁶.

Başkanlık sistemine karşı olumlu bir düşünce barındıran yazarların gerekçesi, başkanlık sisteminin sağlayacağı istikrar iddiasıdır. Bu görüşü taşıyan Hasan Tahsin Fendoğlu ve Burhan Kuzu gibi yazarlar yürütme organının kuvvetlenmesi ile birlikte hükümet istikrarının garanti olacağını söylemişlerdir. Başkanlık sisteminin gelmesini isteyen yazarların bir diğer gerekçesi ise yasama organının yürütmeyi denetlemesinin etkinleşmesidir. Özbudun (2015) başkanlık sistemiyle güçlü yürütme ve güçlü parlamento hedeflerinin ikisine de aynı anda ulaşmanın mümkün olmayacağını belirtmektedir³⁷.

Adalet ve Kalkınma Partisi 10 Aralık 2016 tarihinde, 316 milletvekilinin imzası ile birlikte ‘*Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Bir Kanun Teklifi*’³⁸ başlığını içeren bir kanun teklifi sunmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisinin bu teklifi, Türkiye’de bir başkanlık sistemine geçilmesi amacını taşımaktadır³⁹.

---

34 Uluşahin, a.g.e. s.36

35 Yazıcı, S. (2005). Başkanlık sistemleri: Türkiye için bir değerlendirme. T. Ergül (Edt.), Başkanlık sistemi içinde (s. 125-142). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

36 Özbudun, a.g.e. s. 105

37 Özbudun, a.g.e. s. 106

38 Dönemi ve Yasama Yılı:26/2, Esas Numarası:2/1504

39 Gözler, a.g.e s.14

Parlamente sistemde yasama ve yürütme organları birbirlerinin görevlerine son verebilmekteyken başkanlık sisteminde bu durum söz konusu olmaktan çıkmaktadır. Gözler (2017) söz konusu bu fark dikkate alınırda değişikliğe yol açacak teklifin başkanlık sistemi olmadığını dile getirmektedir. Bunun nedeni ise değişiklik teklifine göre, Cumhurbaşkanı istediği zaman Cumhurbaşkanlığı seçimlerini de yenilemek koşuluyla TBMM'nin seçimlerini yenileyebilmektedir. TBMM de aynı şekilde istediği zaman kendi seçimlerini de yenilemek koşuluyla Cumhurbaşkanı seçimlerini yeniden yapabilmektedir. Değişiklik teklifi bu bakımdan parlamente hükümet sistemine daha çok benzemektedir. Fakat Gözler'e göre bu garip bir parlamente sistemdir. Neden olarak ise parlamente sistemlerde Cumhurbaşkanı'ndan ayrı olarak Başkan'ın bulunduğunu ancak teklif içerisinde bu durumun söz konusu olmadığını belirtmektedir⁴⁰.

Yukarıdakilere ek olarak parlamente sistemlerde yasama organının yürütme organının görevini fesih etmesi için ye tamsayısının salt çoğunluğu aranmaktadır. Fakat nerilen teklifte yasama organı yalnızca ye tam sayısının 4/5 oranıyla Cumhurbaşkanının görevini fesih edebilmektedir⁴¹.

---

40 zbudun, a.g.e. s. 106.

41 Gözler, a.g.e. s.67.

3. TÜRK ANAYASA HUKUKU AÇISINDAN İNCELEME

Aşağıda anayasalar hakkında genel bir bilgi verilip, özellikleri sayıldıktan sonra, hepsi için ayrı ayrı 3 organ üzerinde durulup kuvvetler ayrılığı teorisi bakımından inceleme yapılacaktır.

3.1. 1921 Anayasası (Teşkilatı Esasiye)

3.1.1. 1921 Anayasasının yapım süreci

Birinci Dünya Savaşını kazanan devletler, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşmasının ardından ülkenin son derece büyük bir kısmını işgale başladılar. Anadolu ve Rumeli’de işgale karşı direniş hareketi başlamıştır. Fakat bu direniş hareketleri birbirlerinden kopuk ve dağınık bir biçimde gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal kopuk olarak başlatılan direniş hareketlerini birleştirebilmek için ve bu direniş hareketlerine yön kazandırabilmek için 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun’a çıkmıştır. Sonrasında, 22 Haziran 1919 tarihinde Amasya Kongresi ve 23 Temmuz 1919’da 7 Ağustos’a kadar sürecek olan Erzurum Kongresi gerçekleştirilmiştir⁴².

Erzurum Kongresi’nin (7 Ağustos 1919) sonrasında bir beyanname yayınlanmıştır. Yayınlanan beyanname İstanbul hükümetinin yükümlülüklerini yerine getirememesi halinde, heyet-i temsiliye eliyle kalıcı olmayan hükümet oluşturulacağı ilan edilmiştir. İstanbul 16 Mart 1920 tarihinde işgal edilmiştir. 18 Mart 1920 tarihinde son toplantısını yapan Meclis-i Mebusan faaliyetlerine ara verme kararı almıştır. Mustafa Kemal İstanbul’un işgal edilmesi nedeniyle, 19 Mart 1920 tarihinde “salâhiyet-i fevkalâdeyi haiz bir meclis”i Heyet-i Temsiliye adına yayınladığı bir genelgeyle Ankara’da toplantıya çağırmıştır⁴³.

---

42 Nohutçu, A., Ündal, M. (2010). “Anayasa Hukuku”, Savaş Yayınevi, 1.baskı, s.16.

43 Nohutçu, a.g.e. s.17.

Toplanacak yeni meclisin seçim usulünü Mustafa Kemal'in 17 Mart 1920 tarihinde yayınlamış olduğu tebliğ belirlemekteydi. Her şehirden nüfuslarına bakılmaksızın beş kişi seçilecekti. Bu beş kişiyi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin yerel yönetim kurulu üyeleri ve belediye meclisi üyeleri seçecekti. Bununla birlikte İstanbul'dan yani Meclis-i Mebusandan gelecek olan üyeler de seçilmiş üye statüsünde olacaklardı. Bu durumun önüne geçmek adına Damat Ferit Paşa, 11 Nisan 1920 tarihinde Meclis-i Mebusanı feshetmiştir ve bu şekilde mebusların mebusluk sıfatı değersizleştirilmiştir. Fakat bu çaba hiçbir şeyi engellememiştir ve bu şekilde seçilenler Ankara'da bir araya gelerek 23 Nisan 1920 tarihinde ilk Büyük Millet Meclisi toplantısını gerçekleştirmişlerdir. Bu aşamalardan geçerek toplanan Büyük Millet Meclisi, kuruluş tarihinin 9 ay sonrasında, 20 Ocak 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanununu kabul etmiştir.

3.1.2. 1921 Anayasasının özellikleri

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, “meclis hükümeti sistemi”ni hükümet sistemi olarak benimsemiştir. Kuvvetler birliği sistemi esas alınmıştır. Bu sisteme göre yürütme ve yasama kuvvetleri tek elde birleştirilmiştir. Yasama ve yürütme kuvvetleri yasama organı içerisinde birleşmiştir. Kuvvetler birliği ilkesi Teşkilat-ı Esasiye Kanununun ikinci maddesinde açık bir biçimde kabul edilmiştir. TBMM hem yasama yetkisini hem de yürütme yetkisini elinde bulundurmaktadır⁴⁴.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunundaki bazı maddeler meclis hükümeti sisteminin kabul edildiğini ve kuvvetler birliği prensibinin benimsendiğini bizlere göstermektedir. Bu maddelere baktığımızda “Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve Hükümeti Büyük Millet Meclisi Hükümeti unvanını taşır” (md.3) ve “Büyük Millet Meclisi, hükümet inkısam eylediği devairi kanun-u mahsus mucibince intihap kerdesi olan vekiller vasıtası ile idare eder. Meclis, icra-i hususat için vekillere veçhe tayin ve ledelhace bunları tebdil eyler” (md. 8)'i görebilmekteyiz⁴⁵.

Hükümete ait bakanlıklar, Meclisin seçtiği vekiller tarafından yönetilmektedir. Gerektiği zaman bu vekiller Meclis tarafından görevden alınabilmektedirler.

---

44 Zabunoğlu, Y.K., (1963). Devlet Kudretinin Sınırlanması, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, s.67.

45 Özbudun, E., (1992). 1921 Anayasası”, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi: Ankara, s.78.

Meclisin vekil seçebilmesi, bu vekilleri kendi isteğine göre değiştirebilmesi ve bu vekiller üzerinde söz sahibi olabilmesi meclis hükümet sisteminin en belirgin özelliklerindedir⁴⁶.

Teşkilât-ı Esasîye Kanunu içerisinde devlet başkanlığı makamı bulunmamaktadır. Söz konusu kanun, “Büyük Millet Meclisi Reisi”ne, devlet başkanına ait olması gereken bazı işlevleri sunmaktadır. Yürütme yetkisi, 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanununda, İcra Vekilleri Heyetinin elindeydi. Meclis icra vekillerini seçme yetkisini elinde bulundurmaktadır. İcra vekillerinin seçilmesi Meclisin bir yetkisiyken, icra vekillerini görevden alınması yetkisi de meclise aittir⁴⁷.

Yargı, 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanununda düzenlenmemiştir. Kanun, meclis hükümeti sistemi, kuvvetler ayrılığı ilkesi ve yürütme yetkisinin tek elde toplanmasını öngörmektedir. Meclis hükümeti teorisinde yargı kuvvetinin de aynı ele verilmesi durumu bulunmamaktadır. Fakat 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu uygulamasına bakılırsa, kuvvetler birliği prensibinin yargıya da uygulandığı görülebilmektedir. Söz konusu dönemde Meclisin yargı yetkisine de sahip olduğu fikri bulunmaktadır. Bu düşüncenin etkisi ile istiklâl mahkemeleri kurulmuştur⁴⁸.

Meclis kendi üyeleri arasından İstiklal Mahkemelerinin üyelerini seçmektedir. Dolayısıyla bu durum, kanuni hâkim güvencesine ve hakimlerin bağımsızlığı ilkesine ters düşmektedir. Bu anayasanın genel özellikleri aşağıda kısa bir şekilde sıralanmıştır⁴⁹.

- Türkiye devletinin ilk anayasasıdır.
- Milli egemenliği yansıtan ilk siyasi belge olma özelliğini taşımaktadır.
- Yeni Türk devletinin kurulduğunu gösterip TBMM'nin yasallığını ilan etmiştir.
- Yetki ve kuvvetin kaynağının millet olduğunu ve meclis gücünün üzerinde güç olmadığını göstermiştir.

---

46 Özbudun, a.g.e. s.79.

47 Nohutçu, a.g.e. 56.

48 Nohutçu, a.g.e. 56.

49 Tanör, B., (2007). Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789- 1980), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.45.

- 1876 Anayasası ile birlikte yürürlükte kalmış 24 maddeden oluşan yumuşak ve çerçeve bir anayasadır.
- Kollektif değildir.
- Türkiye Devleti TBMM tarafından yönetilmekte ve hükümeti Türkiye Büyük Millet Meclis Hükümeti adını alır.
- Devletin dini İslam, resmi dili Türkçe'dir. Rejimi belli değildir.
- Meclis hükümeti sistemi ve güçler birliği ilkesi benimsenmiştir.

1921 Anayasası 29 Ekim 1923'de Cumhuriyetin ilanı ile birlikte büyük bir değişime uğramıştır⁵⁰.

3.2. 1924 Anayasası (Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu)

3.2.1. 1924 Anayasasının yapım süreci

23 Nisan 1920 tarihinde meclisin açılmasıyla TBMM hükümeti Cumhuriyet sayılabildi. Bunun nedeni ise hükümet sisteminin meclis üstünlüğü ve ulusal egemenlik ilkelerinin monarşik sistem ile benzeşmemesidir. Türkiye'nin Ulusal Bağımsız Savaşından galip ayrılmasının ardından 30 Ekim ve 1-2 Kasım 1922 tarihlerinde Osmanlı İmparatorluğu 307 ve 308 sayılı iki kararla sona erdirmişti. Yine aynı kararlar padişahlığı sona erdirmişti⁵¹.

Türk tarihinde bu derece önemli bir yol oynamış Birinci TBMM yeni seçimlerin yapılması amacıyla dağılma kararı aldı ve bunun sonucunda Cumhuriyeti ilan eden ve 1924 Anayasasını hazırlayan İkinci TBMM meydana geldi. Türkiye Büyük Millet Meclisi ikinci dönem seçimlerinin ardından yeni bir anayasa hazırlama problemiyle baş başa kalmıştır. Bunun nedeni ise 1976 Kanun-u Esasinin resmi olarak ilga edilememesidir. Bununla birlikte 1921 seneli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu nitelik olarak yeni kurulmuş bir devletin gereksinimlerini karşılayabilecek seviyede değildir. 20 Nisan 1924 tarihinde Yeni Teşkilatı Esasiye Kanunu toplantı yeter sayısı olan üye tam sayısının salt çoğunluğunun üçte ikisi ile kabul edilmiş ve onaylanmıştır⁵².

Resmi adıyla Teşkilat-ı Esasiye Kanunu diğer adıyla 1924 Anayasası, 1921 senesinde ilan edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun yürürlükten kalkmasına neden

50 Tanör, a.g.e. s.54.

51 Erdoğan, a.g.e. 67.

52 Ertuğrul N.İ., (2009). Cumhuriyet Tarihi, ODTÜ Yayıncılık, İstanbul.

olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anayasası olması sebebiyle 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ayrı bir önem arz etmektedir. Yedi kez değişiklik geçirmiş 1924 Anayasası 1961'e dek yürürlükte kalmıştır. Bu anayasayı yaratan dinamikler, ulusaldır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yeni bir Türk Devleti kuruldu. Devletin şekillenmesi ve teşkilatlanmasının gerektirdiği birtakım sorunlar bulunmaktaydı. Ancak 1921 Anayasası olağanüstü şartlara cevap vermesi için hazırlandığından eksik ve yetersizdi. Devletin temelini, bireylerin ve toplumun hak ve konumlarını belirleyecek ve ilan edecek bir anayasaya gereksinim duyulmaktaydı⁵³.

Toplumların siyasal gelişmelerinin mühim noktalarından bir tanesi Ulusal Devlete geçiştir. Türkiye Devleti Ulusal Devlet aşamasına ümmet temeline dayanan Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazı üzerinden gelişen bir devrim ile gelmiştir. 1924 Anayasası 1921 Anayasası ile başlayan yükselişi belgelemiş ve demokratik, laik ve ulusal bir devletin temellerini atmıştır⁵⁴.

3.2.2. 1924 Anayasanın genel özellikleri

Anayasanın birinci maddesiyle devlet rejiminin “Cumhuriyet Rejimi” olduğu belirtilmiş ve ülkeyi yönetecek kesimin seçimle belirleneceği vurgulanmıştır. İlgili yasanın 3. Maddesinde, ‘Hâkimiyet kayıtsız milletindir.’ denilerek millet egemenliği kabul edilmiştir. Bu hükümle aynı zamanda demokratik devlet düzenine de ilk adım atılmış olmaktadır. 1924 Anayasasında egemenlik TMBB aracılığı ile kullanılmaktadır. Halkın tek ve gerçek temsilcisi yalnızca TBMM olduğu için egemenliği kullanma hususunda tek yetkili organ Büyük Miller Meclisidir⁵⁵.

1924 Anayasasının 2. Maddesinde Türkiye Devleti'nin başkentinin Ankara, resmi dilinin Türkçe ve dininin İslam olduğu belirtilmiştir. Fakat 1928 senesinde yapılan değişiklikler ile birlikte “Devletin dini İslam'dır” kısmı kaldırılmıştır. Çoğulcu demokrasi anlayışının yerine çoğunluklu demokrasi anlayışı benimsenmiştir. Bunun yanında 1924 Anayasası sert bir anayasadır. Anayasaya, söz konusu sertlik niteliğini kazandıran nokta ise anayasanın değişikliği konusuna ilişkin prosedürü ayrıntılı

---

53 Çelik, B., (2002). Ulusal Kurtuluş Savaşı Döneminde Anayasal Gelişmeler ve 1921 Anayasası, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.87.

54 Tanör, a.g.e. s.144.

55 Soysal, M. (1990). 100 Soruda Anayasanın Anlamı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, s.89.

işlenmiş ve bazı şartlara bağlanmış olmasıdır. Anayasa tarafından kanunların anayasaya aykırı olmayacağı güvence altına alınmıştır⁵⁶.

1924 Anayasasında tabii Hak ilkesi kabul edilmiştir. Bu ilke ile beraber özgürlüğün tanımı yapılırken ve sınırları belirlenmiştir. Kişi hak ve özgürlüklerini tanıyan bu Anayasa, sosyal haklara yer vermez. Anayasa temel hak ve özgürlüklerle ilgili kısımda liberal ve bireyci bir anlayışın etkisi altındadır. 1924 Anayasası en uzun süre yürürlükte kalmış anayasadır⁵⁷.

TBMM'nin Hükümeti her zaman denetleme ve düşürebilme yetkisi bulunmasına rağmen, Hükümetin meclis faaliyetlerini durdurma yetkisi kesinlikle bulunmamaktadır. TBMM yürütme ve yasama kuvvetlerini kendi elinde toplamıştır. Yasama yetkisini direkt olarak kendi kullanan Millet Meclisi yürütme yetkisini ise Cumhurbaşkanı ve Bakanlar kurulu eliyle kullanmaktadır. Bu durum meclis hükümeti sistemi ve kuvvetler birliği sistemine bağlılığı ve yasama, yürütmenin birer fonksiyon olarak ayrıldığı göstermektedir. Bu da parlamenter sisteme olan kayma durumunu gerçekleştirmiştir⁵⁸.

3.2.2.1. Yasama organı

Yasamayı, Anayasa bir 'görev' olarak kabul etmektedir. Yasama organı ise tek meclisli Büyük Millet Meclisidir. Meclis, millet tarafından seçilen mebuslardan oluşmaktadır. Anayasada seçimlerle ilgili olarak iki konu üzerinde durulmuştur. İlki, seçme ve seçilme hakkı ancak 18 yaşını doldurmuş, Türk erkekler tarafından kullanılıyordu. İkinci husus ise mebus olarak seçilebilmek için de 30 yaşını bitirmek, Türk ve erkek olmak şartlarını bir arada taşımak gerekiyordu. Seçimler ise 4 yılda bir yapılmaktadır. Mebuslar dokunulmazlığa sahiptir⁵⁹.

Meclisin kanun yapma yetkisi vardır ancak meclisin onayladığı kanunların Cumhurbaşkanı tarafından kontrol edilip onaylanması gerekmektedir. Cumhurbaşkanı bu noktada veto ve zorlaştırıcı bir yetkiyi elinde bulundurmamaktadır. Cumhurbaşkanı sadece geciktirici bir veto yetkisi

---

56 Soysal, a.g.e. s.88.

57 Tunaya, T.Z. (2009). Türkiye'de Siyasal Gelişmeler, 2 Cilt, İstanbul, Bilgi İletişim, s.54.

58 Tunaya, a.g.e. s.54.

59 Akgül, M. E. (1968). Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı, Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 4, s. 79-101.

tanınmıştır. Cumhurbaşkanı masasına gelen kanunları on gün içinde onaylamakta ya da tekrar görüşülmesi için Millet Meclisine göndermektedir. Cumhurbaşkanı'nın meclise gönderdiği kanun meclis tarafından tekrar olduğu şekliyle kabul edilirse Cumhurbaşkanı'nın bu kanunu onaylamaktan başka seçeneği kalmamaktadır⁶⁰.

Meclisin 'kuruculuk' yani anayasayı değiştirme yetkisi vardır. Aynı zamanda meclis, olağan yasama yetkisine de elinde bulundurmaktadır. Meclis elinde bulundurduğu bu yetkiyi kuvvetler birliği ve meclis hükümeti sistemi gereği devredememektedir. Aynı zamanda meclis, savaş ilanı, yabancı devletlerle sözleşme yapma vb. şeklinde icrai ve idari yetkilerle donatılmıştı⁶¹.

3.2.2.2. Yürütme organı

1924 Anayasası'nda yürütme erki de TBMM'ye aittir. Cumhurbaşkanı, Büyük Millet Meclisi tarafından milletvekilleri arasından seçilmekte ve dört yıl görev yapmaktadır. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş olan kişinin yeniden seçilmesi mümkündür. Devletin "reis"i Cumhurbaşkanıdır. Devlet Reisi sıfatı ile özel törenlerde meclise, gerek duyulan durumlarda da Bakanlar Kuruluna başkanlık eder⁶².

Cumhurbaşkanı meclis içerisindeki görüşmelere ve tartışmalara katılım sağlamamaktadır. Cumhurbaşkanı'nın yurtdışı gezi veya hastalık gibi nedenlerle görevden uzak kalması ya da istifa ederse, ölürse TBMM başkanı Cumhurbaşkanı'nın yerine geçer ve vekaleten Cumhurbaşkanlığı görevini icra eder. Cumhurbaşkanının siyasal açıdan yükümlülüğü bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanı'nı yetkilerini yalnızca başbakan ve konu ile alakalı bakanın katılı ile kullanır. Bu sebeptendir ki bu konularda sorumluluk başbakan ve sorumlu bakana aittir. Sonuç olarak 1924 Anayasası karşı-imza kaidelerini keskin kabul etmektedir. Bu durum parlamenter rejime özgü kurallardır. Cumhurbaşkanının sorumluluğu ise sadece iki durumda söz konusudur; vatan hainliği ve şahsi konularda (hususat-ı şahsiyesinden) sorumludur⁶³.

---

60 Akgül, a.g.e. s. 79-101.

61 Akgül, a.g.e. s.79-101.

62 Zabunoğlu, a.g.e. s.67.

63 Zabunoğlu, a.g.e. s.67.

Yürütme işlerini yüklenen kesim hükümet yani Bakanlar Kuruludur. Bakanlar kurulunun oluşturulmasının yetkisi meclis eliyle olmaması parlamenter sisteme doğru sürüklenişi göstermektedir. Öncelikle Cumhurbaşkanı, başvekili meclis üyeleri arasından seçer, ardından başvekil de meclis üyelerinin içinden vekilleri belirler ve seçilen vekiller Cumhurbaşkanı'nın onayına sunulur. Cumhurbaşkanı kendisine sunulan kişileri onaylarsa hükümet resmen kurulmuş olur. Kurulan hükümet programını hazırlamalı ve bir hafta içerisinde meclise sunmalıdır. Kurulan hükümetin meclisten güvenoyu alması gerekmektedir⁶⁴.

3.2.2.3. Yargı organı

Anayasa yargıdan 'kuvvet' olarak bahsetmiştir. Böylece yargı, meclisten ayrı ve bağımsızdır ve bunun yanında yetkisini millet adına sarf eden bir organdır⁶⁵.

Mahkemelerin örgütlenişi, görev ve yetkileri yasayla düzenlenmiştir. Hâkimlerin bağımsızlığı ilkesini tanımıştır. Bakanlar kurulu ve meclis, mahkemenin hükümlerini değiştirememektedir. Buna ek olarak bakanlar kurulu ve meclis bu hükümleri erteleyemezken bunların yerine getirilmesi noktasında da önleyici bir pozisyon alamamaktadır. Aynı zamanda hakimler yasanın öngördüğü durumlar dışında azledilemez. Özlük hakları ise yasa ile belirlenir. Ancak bütün bu düzenlemeler hakimlerin bağımsızlığı ve güvenceleri bakımından yeterli değildir. Çünkü bu işlerin düzenlenmesi yasa koyucuya bırakılmıştır⁶⁶.

Mahkemelerde yargılama alenidir. Herkes meşru yollardan yararlanarak haklarını savunabilir. Mahkemeler, görevi ve yetkisi içindeki bir davaya bakmaktan da kaçınmamaktadır. 1924 Anayasası, olağanüstü mahkemelerin kurulmasını engellemektedir. Daha açık bir tabirle "kanunî hâkim ilkesi" ya da "doğal yargıç ilkesi" adı verilen prensip Anayasaca kabul görmemiştir⁶⁷.

Anayasa, yasaların anayasaya uygunluğunun yargı yolu ile denetlenmesi kuralını benimsememiş olup, meclis kendi kendine bu denetimi sağlamaktadır. Yani yargısal denetim değil siyasi denetim yapmaktadır. Bunu yadırgamamak gerekir. Millet

---

64 Nohutçu, a.g.e. s.49.

65 Akın, R, (2010). Türk Siyasal Tarihi 1908-2000, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, s. 66.

66 Akın, a.g.e. s. 66.

67 Akın, a.g.e. s.67.

adına egemenlik yetkisini icra eden bu kuvvetin millet adına vermiş saydığı kararlar ve yasalardan dolayı yargı tarafından kendini denetletirmesi beklenemez. Bunun sonucu olarak anayasada Anayasa Mahkemesi de düzenlenmemiştir⁶⁸.

İdari işlemlerin yargısal kontrolü ise Danıştay tarafından yapılmaktadır. Danıştay yani Şura-yı Devlet, yürütme bölümün içerisinde düzenlenmiştir. Ancak yasaların uygulanışlarını düzenleyen nizamnamelerin (tüzüklerin) kanunlara aykırı olmasını denetleme görevi Şura-yı Devlet'in değil, Türkiye Büyük Millet Meclisindedir. Bu anayasada yüksek mahkeme düzenlenmemiştir⁶⁹.

3.3. 1921 ve 1924 Anayasalarında kuvvetler birliği-kuvvetler ayrılığı ilkesi tartışması

Bilindiği üzere kuvvetler birliği ilkesi bir hüküm olarak hem 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanununda hem de 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanununda yer almıştır⁷⁰. 1. TBMM kurulduğu ilk andan itibaren yasama ve yürütme yetkilerini kendi bünyesinde toplayarak kuvvetler birliği ilkesini benimsediğini göstermiştir. 1921 Anayasasının ikinci maddesi kuvvetler birliği ilkesinin benimsendiğinin en önemli örneğidir⁷¹.

Bilindiği üzere 1. TBMM, kuvvetler birliği prensibinin ve meclis hükümeti sisteminin örneğini oluşturmaktadır. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanununda ayrı bir hukuki varlık olarak yürütmeden bahsedilmemektedir. İlgili Anayasanın 3. Maddesinde belirtildiği gibi devlet, meclis eliyle yönetilecektir. Yürütme yetkisi de meclistedir⁷².

Kuvvetler birliği ilkesi sadece 1. TBMM'ye ve 1921 Anayasasına özgü değildir. Aynı zamanda 1924 Anayasasında da bu ilke yer almaktadır. 1924 Anayasası parlamenter sistem ile meclis hükümeti sisteminin ortak bir halidir. 1924 Anayasasında kuvvetler birliği ilkesi bakımından 1921 Anayasasına göre farklılaşan pek fazla şey yoktur. Bu anayasanın 5. Maddesinde yer alan, "*Teşri salâhiyeti ve icra kudreti Büyük Millet Meclisinde tecelli ve temerküz eder*" ibaresi doktrinindeki birçok

---

68 Tunaya, T, Z., (2002). Türkiye'de Siyasal Gelişmeler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.24.

69 Tunaya, a.g.e. s.24.

70 Akın, a.g.e. s.68.

71 <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/oncelki-anayasalar/1921-anayasasi> (Erişim Tarihi: 15.06.2020).

72 Zabunoğlu, a.g.e. s.34.

hukukçu tarafından kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı ilkesi olarak yorumlanmıřtır⁷³.

Belirtmek gerekmektedir ki kuvvetler birliği ilkesinin benimsenmesindeki en önemli etken olağanüstü şartlar altında daha hızlı, pratik ve etkili yönetim kurmak amacından başka bir şey deđildir⁷⁴.

3.4. 1961 Anayasası

3.4.1. 1961 Anayasasının yapım süreci

27 Mayıs 1960 tarihinde Demokrat Parti iktidarının askeri darbe ile düşürülmesi ile 1924 Anayasası yürürlükten kaldırılmıştır. 27 Mayıs'a götüren nedenler ekonomik ya da sosyal değildir. Sebep, siyasaldır. DP'nin otoriter bir rejim kurma girişimleri ve buna tepki olarak ortaya çıkan ve giderek güçlenen muhalefet ve gençlik hareketleri bu siyasal sebebi oluşturmaktadır. Bu sebeplerin oluşturduğu gerginlik ortamında bir grup subay, Türk Silahlı Kuvvetleri adına, 27 Mayıs 1960 sabahında, yönetime el koymuřtur⁷⁵.

Yönetime el koyan yeni hükümet harekâtın amacını, kardeş kavgasını sonlandırmak ve adaletli seğıimlere doğru gitmek, olarak açıklamaktadır. Fakat hareketin görünenden daha kapsamlı hedeflerinin olduğu anlaşılmıştır. Bu hedefler ise askeri darbe öncesi konuşulan ve talep edilen hürriyet ve demokrasidir. Yani asıl amaç iktidarın sınırlandırılmasıdır⁷⁶.

Darbeden sonra ülkeyi Milli Birlik Komitesi (MBK) yönetmiştir. MBK söz konusu yönetimi Türk Silahlı Kuvvetlerinin adına yapmaktadır. 13 Aralık 1960 tarihinde MBK tarafından kabul edilen 157 sayılı yasa yeni anayasanın bir kurucu meclis tarafından hazırlanmasına yol açmıştır. Kurucu Meclisin temel yükümlülüğu, yeni Anayasa ve bunun yanında yeni seğıim kanununu olabildiğince hızlı bir şekilde hazırlamaktır. 157 sayılı yasanın içeriğine göre, Kurucu Meclisin kabul edeceği anayasa referandum ile halka sunulacaktır. Ancak Anayasanın belirlenen sürede

73 Turhan, M. (1989). Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası, Diyarbakır; DÜHF, s.97.

74 Kalaycıoğlu, E. (2008), "Türkiye'de Demokrasinin Gelişmesi: Bir Siyasal Kültür Sorunu", Ergun Özbudun'a Armağan. ss. 247-277 Ankara: Yetkin.

75 Teziç, a.g.e. s.45.

76 Sabuncu, Y. (2009). Anayasaya Giriş, İmaj Yayınevi 14. Baskı, Ankara, s.112.

tamamlanamaması veya referandum da reddedilmesi halinde ise yeni bir Temsilciler Meclisi kurulması adına seçimlere gidilecekti. Kurucu Meclisin kabul edeceği anayasa ise halk oylamasına sunulmadan kabul edilecekti⁷⁷.

1961 Anayasasını oluşturma görevine sahip olan Kurucu Meclis, Temsilciler Meclisi ve MBK olarak iki kanattan oluşmaktadır. 27 Mayıs 1961 tarihinde Temsilciler Meclisi içerisinde oluşturulan Anayasa Komisyonunun oluşturduğu anayasa tasarısı, Kurucu Mecliste onaylanarak halkoylamasına gitti. 9 Temmuz 1961’de gerçekleşen halkoylamasında sandıktan %61,5 evet oyu çıkararak yeni Anayasa faaliyete girmiştir⁷⁸.

3.4.2. 1961 Anayasasının genel özellikleri

1961 Anayasası, Osmanlı-Türk Anayasalarının en uzunudur. 1960 öncesi yaşanan özgürlük ve demokrasi engellerine karşı tepki olarak hazırlanmıştır. 1961 Anayasasıyla beraber kazuistik düzenlemeler görülmüştür. Bu sebeple bu anayasa “Tepki Anayasası” olarak da tanımlanmıştır. 1961 Anayasası temel hak ve özgürlükler alanında kapsamlı düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Bununla beraber Sosyal devlet prensibi ve hukuk devleti prensimi 1961 Anayasası ile birlikte yürürlüğe girmiştir⁷⁹.

1961 Anayasasında yasaların Anayasaya olan uyumunun ve bunun denetiminin gerçekleştirilmesi için Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Bununla birlikte Hakimler Yüksek Kurulu da kurulmuştur. 1961 Anayasasıyla beraber çoğulcu demokrasi anlayışına geçilmiştir. Anayasada temel hak ve özgürlükler hususundaki kapsamlı düzenlemelerin bir neticesi olarak sendika kurma hakkı ve grev hakkı düzenlenmiştir. Siyasi partiler ise demokratik hayatın olmazsa olmazı olarak tanımlanmıştır. 1961 Anayasası tamamen, Anayasanın üstünlüğü ilkesi üzerine kurulmuştur. İlk kez kuvvetler ayrılığı ilkesi benimsenmiş ve parlamenter sisteme geçilmiştir⁸⁰.

---

77 Gözübüyük, Ş. (1999). Anayasa Hukuku, Turhan Kitapevi, Ankara, s.88.

78 Erdoğan, a.g.e. s.43.

79 Asilbay, H. (2013). Parlamenter Sistem Ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, TBB Dergisi 2013, sayı 104.

80 Sabuncu, a.g.e. s.43.

1961 Anayasasıyla beraber Milli Güvenlik Kurulu (MGK) oluşturulmuştur. MGK Başbakan, Genelkurmay Başkanı, kuvvet komutanları ve kanunun gösterdiği bakandan oluşur. MGK'ya Cumhurbaşkanı başkanlık eder, Cumhurbaşkanının bulunmadığı hallerde ise başkanlık görevini Başbakan yapmaktadır. Millî Güvenlik Kurulu, milli güvenliği ilgilendiren kararlar alınmasında ve bunun yanında koordinasyonun gerçekleştirilmesi için gerekli olan temel görüşleri Bakanlar Kuruluna sunmaktadır⁸¹.

Bunlara ek olarak 1961 Anayasasında Devlet Güvenlik Mahkemesi, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur⁸².

3.4.2.1. Yasama organı

Burada karşımıza iki meclis çıkmaktadır: Millet Meclisi ve Cumhuriyet senatosu. Çift başlılık söz konusudur. Yasama yetkisi TBMM'dir ve bu yetki devredilemez. Her iki meclisin üyeleri de genel oyla seçilmektedir. Anayasada yasama, yetki olarak düzenlenmiştir⁸³.

Meclisin (TBMM) görev ve yetkileri şu şekilde sıralanabilmektedir; yabancı devletlerle ve milletlerarası kurullarla yapılacak antlaşmaları onaylamak, silahlı kuvvetlerin kullanılmasına izin verme, kanun koymak ve değiştirmek, kanun kaldırmak, bütçe tasarılarını görüşmek ve onaylamak, genel ve özel af ilanına, mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının uygulanmasına karar vermek⁸⁴.

Millet meclisi, genel oyla seçilen 450 millet vekilinden oluşmaktaydı ve seçimler 4 yılda bir yapılmaktaydı. 4 yıllık süre dolmasa bile Meclis seçimlerin yenilenmesine karar verebilmekteydi. Süresi biten milletvekillerinin tekrardan seçilebilme hakları mevcuttur. 30 yaşını dolduran her Türk, gerekli diğer şartları sağlaması koşulu ile milletvekili seçilebilirdi⁸⁵.

Cumhurbaşkanı eliyle seçilen üye ile genel oyla seçilen üye, Cumhuriyet senatosunu oluşturmaktaydı. Millet meclisi seçimlerine seçmen olarak katılmış her Türk,

---

81 Özsoy, Ş. (2009). Başkanlı Parlamenter Sistem, XII Levha Yayıncılık, İstanbul, s.54.

82 Asilbay, a.g.e. s.65.

83 Zabunoğlu, a.g.e. s.43.

84 Gözler, a.g.e. s.45.

85 ATEŞ, T., (2000). Türk Devrim Tarihi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul, s.77.

Cumhuriyet Senatosu seçimlerine de katılabilmekteydi. 40 yaşını doldurmuş, yükseköğrenimini yapmış ve milletvekili seçilmesine engel teşkil eden bir sebebin bulunmaması şartı ile her Türk, Cumhuriyet Senatosuna seçilebilirdi. Cumhurbaşkanı tarafından seçilecek olan üyelerin sahip olması gereken şartlar ise şunlardı; çeşitli alanlarda seçkin hizmetleri ile tanınmış olmak, 40 yaşını doldurmuş olmak. Üyeler 6 yıl süre ile görevde kalırlar ve seçilmiş bir üye daha sonra da seçilebilmektedir⁸⁶.

TBMM üyeleri yalnızca seçilmiş oldukları bölgeyi ve kendilerini seçenleri değil tüm milletin temsilcisi pozisyonundalardır. Yasama dokunulmazlığı konusuna bakacak olursak; üyeler, meclisteki konuşmalarından ve oylarından, mecliste iddia ettikleri düşüncelerinden sorumlu tutulmazlar. Meclisinin kararı olmadığı müddetçe Milletvekilleri, seçimden sonra ya da önce işledikleri suçlardan dolayı sorguya çekilememekte ve yargılanamamaktadır. Ağır cezaya tabii olan suçlarda suçüstü durumu bu hükmün dışında kalmaktadır. Fakat böyle olsa bile yetkili makamların bu durumu direkt Meclise bildirme gerekliliği bulunmaktadır⁸⁷.

Denetim yollarına bakacak olursak; her iki meclis de genel görüşme, soru, meclis araştırması, meclis soruşturması yapma yetkisine sahiptir. Buna karşılık gensoru yetkisi sadece Millet Meclisine aittir. Gensoru önergesi yalnızca bir siyasi partinin 10 milletvekilinin imzasıyla verilebilmektedir. Sadece TBMM ve Bakanlar Kurulu üyeleri kanun teklif etme yetkisine sahiptir. Kanun tasarıları ve kanun teklifleri öncelikle Millet Meclisinde görüşülmektedir. Millet Meclisinde onaylanan metin, Cumhuriyet Senatosunca da hiçbir değişiklik yapılmadan onaylanırsa, söz konusu tasarısı kanunlaşmaktadır. Cumhuriyet Senatosu gelen metin üzerinde değişiklikler gerçekleştirip onaylarsa, Millet Meclisi de bu değişikliği kabul ederse metin kanunlaşır. Ancak Cumhuriyet Senatosundan gelen metin Millet Meclisi tarafından kabul edilmezse, her iki Meclisinden seçilecek eşit sayıdaki üyelerle karma bir komisyon oluşturulur. Oluşturulan bu komisyon bir metin hazırlayıp Millet Meclisine sunmaktadır⁸⁸.

Bu aşamaların ardından Millet Meclisinin, Cumhuriyet Senatosu tarafından ya da Karma Komisyon tarafından veya önceden kendisince oluşturulan metinlerden birini

---

86 Ertuğrul, a.g.e. s.54.

87 Tunaya, a.g.e. s.67.

88 Tunaya, a.g.e. s.68.

olduğu haliyle kabul etme yükümlülüğü bulunmaktadır. Millet Meclisi tarafından reddedilen bir kanun tasarısı ya da kanun teklifi, Cumhuriyet Senatosu tarafından da reddedilirse, söz konusu tasarı ya da teklif düşmektedir. Fakat Millet Meclisi tarafından reddedilen tasarı ya da teklif, Cumhuriyet Senatosu tarafından olduğu haliyle veya değişim uygulanarak onaylanırsa, Millet Meclisi, Cumhuriyet Senatosunun onayladığı metni tekrar görüşür. Tekrar görüşüldükten sonra Millet Meclisinin, Cumhuriyet Senatosunun metnini onaylaması halinde tasarı kanunlaşır. Bir daha reddetmesi durumunda ise tasarı veya teklif düşer⁸⁹.

Cumhurbaşkanı, TBMM tarafından onaylanan yasaları 10 gün içinde onaylamalıdır. Cumhurbaşkanı uygunsuz bulduğu kanunu tekrar görüşülmek üzere, neden uygun bulmadığı gerekçesi ile beraber, aynı süre içerisinde Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir. Cumhurbaşkanı'nın geri gönderdiği kanun TBMM tarafından tekrardan kabul edilirse Cumhurbaşkanı'nın onaylamaktan başka çaresi kalmamaktadır⁹⁰.

3.4.2.2. Yürütme organı

1961 Anayasası içerisinde yürütme, vazife olarak düzenlenmiştir. Yürütme görevi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu eliyle kanunlar dahilinde yerine getirilmektedir. TBMM tarafından Cumhurbaşkanı, TBMM üyeleri içinden seçilir⁹¹.

Cumhurbaşkanı olmak için yükseköğrenim programlarından herhangi birinden mezun olma ve 40 yaşını doldurma şartı bulunmaktadır. Üst üste iki defa Cumhurbaşkanı seçilememesi kuralı vardır. Bir kişi Cumhurbaşkanı seçildiği zaman partisiyle ilişkisi biter ve Milletvekili sıfatı kaybolur. Seçilen Cumhurbaşkanı görevine başlarken TBMM önünde ant içer⁹².

Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerine gelecek olursak; Devletin en üst kademesinde Cumhurbaşkanı bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı Türkiye Cumhuriyeti'ni "devletin başı" sıfatıyla temsil etmektedir. Cumhurbaşkanı gereken durumlarda yabancı devletlere Türkiye Devletinin temsilcilerini yollar, Türkiye'ye

---

89 Ertuğrul, a.g.e. s.55.

90 Ertuğrul, a.g.e. s.55.

91 Çam, a.g.e. s.88.

92 Soysal, a.g.e. s.67.

gelen yabancı devlet temsilcilerini ağırlar ve Bakanlar Kuruluna başkanlık yapar. Milletlerarası antlaşmalar Cumhurbaşkanı tarafından onaylanır ve yayınlanır. Hasta mahkumların cezaları Cumhurbaşkanı tarafından kaldırılabilir ya da hafifletilebilir. Cumhurbaşkanı tüm bunlarla beraber Başkomutanlığı temsil etmektedir⁹³.

Cumhurbaşkanı göreviyle ilgili işlemlerinden dolayı sorumlu değildir. Cumhurbaşkanı'nın aldığı tüm kararlar Başbakan ve alakalı Bakanlar tarafından onaylanır. Bu sebeple bu kararlardan doğan sorumluluk Başbakan ve Bakanların üzerindedir⁹⁴.

Cumhurbaşkanı yurt dışına çıktığında veya hastalığı gibi geçici nedenlerle görevden ayrıldığında, görevinden dönünceye dek Cumhuriyet Senatosu Başkanı, Cumhurbaşkanına vekillik etmektedir. Cumhurbaşkanının çekilmesi, ölmesi ya da başka herhangi bir sebeple Cumhurbaşkanı koltuğunun boş kalması halinde de yeni Cumhurbaşkanı seçilene kadar Cumhuriyet Senatosu Başkanı vekillik eder. Görev süresinin bitimine 15 gün kalınca ya da Cumhurbaşkanlığı makamı boşalınca, TBMM yeni Cumhurbaşkanını seçimle belirler⁹⁵.

Bakanlar kurulu, Bakanlar ve Başbakan'la oluşan bir kuruldur. Cumhurbaşkanı, Başbakan'ı TBMM üyeleri içinden atarken, Bakanları ise Başbakan, TBMM üyeleri içinden ya da milletvekili seçilme yeterliliği olan insanlar içinden seçer. Başbakanın seçtiği kişiler Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Başbakan, Bakanlar Kurulunun başıdır. Dokunulmazlık ve yasaklamalar açısından Bakanlar da TBMM üyeleriyle aynı haklara sahiptirler. Kanunun uygun gördüğü esaslar çerçevesinde bakanlıklar kurulur. TBMM'nin kararıyla Yüce Divana gönderilen bir Bakanın, bakanlığı düşmektedir. Bakanlar kurulu tüm bunların yanında Danıştay'ın denetlemesinden geçirmek ve kanunlara ters düşmemek şartıyla tüzükler oluşturabilmektedir. Oluşturulan bu tüzükler Cumhurbaşkanı tarafından da onay alırsa kanun gibi yayınlanır⁹⁶.

---

93 Bozkurt, G., (2010). Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s.144.

94 Soysal, a.g.e. s.67.

95 Yüzbaşı, F. (2015). Bir Demokratik Hükümet Sistemi Olarak Yarı Başkanlık Sistemi, Adalet Yayınevi, Ankara.

96 Yüzbaşı, a.g.e. s.122.

3.4.2.3. Yargı organı

Bağımsız mahkemeler Türk Milleti adına yargı yetkisini kullanmaktadır. Hakimler bağımsızdırlar. Hakimler kararlarını alırlarken hukuka ve vicdanlarına göre davranırlar. Yargı yetkisi icra edilirken hiçbir merci, organ, makam mahkemelere öneride bulunamamaktadır⁹⁷.

İdare ve yasama yürütme organlarının mahkeme kararlarına uyum sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır. İdare ve söz konusu organlar mahkeme kararlarına etkide bulunamaz ve kararların uygulanmasını geciktiremez. Bu şekilde mahkemelerin bağımsız olması sağlanır. Mahkemelerin olduğu kadar hâkimler de bağımsız olmalıdır. Hâkimler, rızaları olmadıkça Anayasada belirtilen yaştan önce emekliye ayrılamazlar, azlolunamazlar, mahkemenin ya da kadronun kaldırılması sebep gösterilmiş dahi olsa aylıktan yoksun bırakılamazlar. Mahkemelerin bağımsızlığı esasına göre; hâkimlerin nitelikleri, hakları ve ödevleri, atanmaları, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ya da görev bölgelerinin geçici veya devamlı olarak değiştirilmesi vb. özlük işleri kanunla düzenlenmektedir. Bağımsızlık ilkesiyle uyumlu bir biçimde; mahkemelerin kuruluşu, yetkileri, yargılama usulleri, işleyişi düzenlenmektedir. Duruşmaların kapalı yapılmasını gerektiren bir sebep olmadıkça herkese açık yapılır. Mahkeme bütün kararlarını gerekçeli olarak sunmak zorundadır⁹⁸.

3.4.3. 1961 Anayasasında iktidarın çift meclis ile sınırlandırılması

1961 Anayasasında iktidarın çift meclis ile sınırlandırılması konusuna değinmeden önce çift meclis sisteminin ne olduğuna ve uluslararası hukuktaki varlığına değinmek gerekmektedir.

Yunanca ‘halkın egemenliği’ anlamındaki ‘demokratia’ kelimesine dayan demokrasi kavramının akla getirdiği ilk şey tabi ki yasama organıdır. Demokrasi ile yürütülen ülkelerde yasa yapmak, yasaları değiştirmek veya ortadan kaldırma yetkisi

---

97 Özsoy, a.g.e. s.145.

98 Okandan, R. G. (1963). Pozitif Amme Hukukumuzun Gelişmesi Bakımından 1945 – 1960 Devrinin Özellikleri, İÜHFİM 29(1-2), ss. 3-16.

parlamentolara aittir ve bu parlamentolar yapıları bakımından tek meclisi veya çift meclisli olmak üzere ikiye ayrılır⁹⁹.

Parlamento tarihimize göz atıldığında hem tek meclisli hem de çift meclisli dönemlerden geçtiğimizi görmekteyiz. Mevcut yürürlükte bulunan 1982 Anayasası tek meclisli parlamento döneminin bir örneği iken 1961 Anayasa dönemindeki parlamento çift meclisliydi¹⁰⁰.

Yasama yetkisinin ve yasama organının varlığı Devlet olmanın zorunlu bir sonucu ve hatta unsurudur. Bu yasama yetkisi tek bir meclis eli ile kullanılabilirdi gibi çift meclis eliyle de kullanılabilir. Çift meclisin ne olduğu kısaca özetlemek gerekirse, yasama erkinin ve bu erkin yasa koyma, değiştirme ve kaldırma yetkisini elinde bulunduran yasama organının iki meclisten oluşmasıdır. Çift meclisli parlamento sistemini İspanya, Fransa, ABD gibi ülkeler de mevcuttur¹⁰¹.

Çift meclisli sistemin tercih edilme ve önerilme sebeplerine bakacak olursak ülkeden ülkeye farklılık göstereceği aşikardır. Uluslararası arenada tercih sebeplerinden biri demokrasinin tehlikelerini önleme, çoğunluğun iradesini frenlemek amacındır. Böylece birinci meclisin aşırılıklarının frenlenmesi, birinci mecliste kabul edilen yasaların anayasaya uygunluğu açısından gözden geçirilmesi amaçlanmaktadır. İkinci meclis, ilk meclisin milli iradeyi kendisinin temsil ettiği düşüncesi ile hareket edeceği için egemenliğin kullanılmasında ikinci meclis bir denge unsuru olarak karşımıza çıkar¹⁰².

Çift meclis sisteminin tercih edilmesinin diğer bir sebebi ise yasa oluşturma noktasında kaliteyi artırma hedefi güdülmüştür. Böylece birinci meclis eliyle aceleye getirilmiş, yeterince üzerinde düşünülmemiş bir şekilde hazırlanan yasaların ikinci meclisçe kontrol edilmesi sağlanmaktadır¹⁰³.

---

99 Uçarol, R. (1995). Siyasi tarih (1789-1994). Filiz Kitabevi, İstanbul, s.111.

100 Uçarol, a.g.e. s.112.

101 Yazıcı, S. (2009). Yeni bir anayasa hazırlığı ve Türkiye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.34.

102 Yılmaz, F. (2015). Türk anayasa tarihi, İz Yayıncılık, İstanbul, s.65.

103 Yazıcı, a.g.e. s.34.

Elbette ki çift meclis sisteminin faydalı olduğunu söyleyen bir kesim görüşün olduğu gibi çift meclis sisteminin sakıncalı olduğunu söyleyenler de vardır. Faydalı olduğunu söyleyenler şu gerekçelere dayanmaktadır¹⁰⁴;

- İlk meclisin baskıcılığına karşı ikinci meclis güvence vaat etmektedir. İkinci meclis egemenlik noktasında denge ve denetimi sağlamaktadır.
- Birinci mecliste çoğunluğun tercihleri ikinci mecliste topluma daha yararlı hale gelmektedir.
- Birinci meclisin hızlı, aceleci olmasına ikinci meclis engel olmaktadır. Bir nevi fren görevini görmektedir.
- Demokrasinin ilerlemesi noktasında ikinci meclis önemli bir rol üstlenir.

Sistemin sakıncalı olduğunu düşünenler de şu gerekçelere dayanmaktadır¹⁰⁵;

- İkinci meclis gereksizdir ve yararı da yoktur. Çünkü her iki meclis de seçimle oluşması durumunda meclisler birbirinin benzeri olacaktır. İkinci meclis farklı bir şekilde oluşursa bu sefer de birinci meclise oranla demokratik olmayacaktır.
- İkinci meclisin varlığı yasama faaliyetlerini yavaşlatacağından kanunların yapılmasında da geciktirici rol oynayacaktır.
- Millet iradesinin ayrı ayrı temsil edilmesi milli iradeyi bölecektir.

Türkiye’de de çift meclis sistemi hususunda yazarlar ve siyasetçiler tartışmıştır. Bir kesim iki ayrı meclis fikrini zorunlu ve yararlı görürken diğer bir kısım ise lüzumsuz ve hatta icraatların engelleneceğini düşündüklerinden sakıncalı bulmuşlardır¹⁰⁶.

Yukarıda değindiğimiz konuların ardından 1961 Anayasasına baktığımızda meclis, kuruluş ve yetkiler açısından birbirinden ayrı iki meclisten oluşmaktadır. Bu iki meclisten biri Millet Meclisi diğeri ise Cumhuriyet Senatosudur. Millet Meclisi halk oyuyla seçilen 450 milletvekilinden oluşmakta ve seçimler 4 senede bir defa yapılabilmektedir. 4 yıl dolmadan da Meclis, seçimleri tekrar edebilme yetkisini elinde bulundurmaktadır. Bunun yanında süresi biten milletvekillerinin tekrardan seçilebilme hakları mevcuttur. Cumhuriyet senatosu ise Cumhurbaşkanınca seçilen

---

104 Yılmaz, a.g.e. s.66.

105 Yılmaz, a.g.e. s.66.

106 Yazıcı, a.g.e. s.35.

üye ve genel oyla seçilen üyeden oluşmaktaydı. Millet meclisi seçimlerine seçmen olarak katılmış her Türk, Cumhuriyet Senatosu seçimlerine de katılabilmekteydi¹⁰⁷.

Bakanlar Kurulu ve TBMM üyeleri kanun teklif etme noktasında yetkinin sahibidirler. Kanun teklifleri ve tasarıları ilk olarak Millet Meclisinde görüşülür. Millet Meclisi tarafından onaylanan metin, Cumhuriyet Senatosunda değişikliğe uğramadan aynı şekilde kabul edilmesiyle kanun halini alır. Değişikliğe uğrar ve Millet Meclisi de bu değişikliği kabul eder ise metin kanunlaşmaktaydı¹⁰⁸.

Cumhuriyet Senatosunun getirilme amacı yasanın daha verimli ve etkili bir biçimde ilerlemesi fikrine dayanmaktaydı. Bunun yanında toplumun partiler tarafından görmezden gelinen birtakım düşüncelerinin meclise taşınabileceği ve hükümet çalışmalarının, alanında yetkinliğe sahip kişiler tarafından irdelenip görüşülmesiyle denetleme mekanizmasının daha da güvenilir bir hal alacağı düşünülmekteydi. Gücün ve denetlemenin tek bir elde toplanmasının önüne geçmek senatonun en önemli görevidir. Senatonun gensoru verme bulunmamaktaydı ancak bilgilenecek istediği hususlarda yazılı veya sözlü bir biçimde başbakana ya da bakanlara soru sorabilmekteydiler¹⁰⁹.

3.5. 1982 Anayasası

3.5.1. 1982 Anayasasının yapım süreci

1961 Anayasası'nın yapım sürecine benzer olarak 1982 Anayasası da darbe sonucunda meydana gelen bir anayasadır. 1961 Anayasası'nın neden olması gerektiğinden söz edilirken 1924 Anayasası'nın ve çoğunluklu yapısının işlevsiz hale gelmesinden bahsediliyordu. 1961 Anayasası tıpkı 1924 Anayasası'nın yaşadığı bu durumu yaşamıştır. Özgürlükçü bir anayasa formuna sahip olan 1961 Anayasası askeri darbe yanlısı kişiler tarafından aşırı bulunmuştur. Darbe yanlısı kişiler bu sebeple artık yürütmenin işlevsizleştiği iddiasını atmış ve önce 1971 Muhtırasını ardından da 1971 ve 1973 değişikliklerine rağmen istenilen duruma ulaşmayan

---

107 Teziç, a.g.e. s.77.

108 Tanilli, S. (1981). Devlet ve demokrasi, Say Kitap Pazarlama, İstanbul, s.254.

109 Tanilli, a.g.e. s.254.

devlet yönetiminin ve anayasanın tümden kalkacağı 1980 darbesi meydana gelmiştir¹¹⁰.

1982 Anayasası, 1961 Anayasası'nın getirdiği "özgürlükler rejimi" ortamında hazırlanmamıştır. Güçlü devlet, etkin yürütmenin varlığını doğuracaktır ifadesi 1982 Anayasası oluşturulurken ki egemen anlayışı oluşturmaktadır. Söz konusu anlayışın kurulabilmesi için 1971'de yapılan anayasa değişiklikleri aktif olamamıştır. Bundan dolayı yeni bir anayasaya duyulan gereksinim yeni bir siyasal anlayışın oluşturulabilmesi için olmazsa olmazı ifade etmektedir¹¹¹.

Anayasa taslağı kurucu meclis tarafından hazırlanmıştır. Anayasa taslağı siyasi figürlerin ve siyasi partilerin katılımı olmadan oluşturulduğu için siyasetle uyuşmayan bir yapıda kabul edilerek referanduma götürülmüş ve halkın büyük bir çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir¹¹². Geçici maddelerin varlığı ile 1982 Anayasası bir geçiş dönemi öngörmektedir. Geçici maddeler içinden en önemli maddeyi 1. madde oluşturmaktadır. 1982 Anayasasının kabul edilmesiyle birlikte Kenan Evren Cumhurbaşkanı seçilecektir¹¹³.

Bir başka geçiş hükmü ise 9. maddedir. 9. maddeyle birlikte Cumhurbaşkanı'nın görev süresi olan 7 yıllık sürede anayasa değişiklikleri üzerinde kontrol ve denetim yetkisinin kapsamı arttırılmıştır. TBMM'de kabul edilen anayasa değişiklikleri Cumhurbaşkanı tarafından geri gönderilebilmekte ve meclis yalnızca üye tam sayısının 3/4'ü ile yeniden değişiklik teklifini cumhurbaşkanının huzuruna sunabilmektedir¹¹⁴.

1982 Anayasasında geçici hükümlerle darbeyi gerçekleştiren kişiler tarafından kontrol mekanizmaları kurulmak istenmiştir. Anayasayı hazırlayan kesim demokratik bir düzen kurma amacında olmamıştır. 1982 Anayasası içerik açısından sınırlamalarla doludur. Sınırlandırıcı iradenin meydana getirdiği anayasal hükümlere

---

110 Temel, Ö. (2014). Türkiye'de Anayasa Yapım Süreçleri ve Demokratik Anayasa Yapımı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.87.

111 Temel, a.g.e. s.88.

112 Özbudun, a.g.e. s.154.

113 Özbudun, a.g.e. s.154.

114 Eren, A. (2013). Yeni Anayasa Çıkamazında Çözüm Halkın Hakemliğidir, Yeni Türkiye, Yeni Anayasa Özel Sayısı, s.50.

bakıldığında sosyal hayatla ilgili sınırlamalar, temel hak ve özgürlükler hususundaki sınırlamalar, yargının denetleme yetkisindeki sınırlamalar görülmektedir¹¹⁵.

3.5.2. Anayasanın genel özellikleri

1961 Anayasasına göre 1982 Anayasası, daha kazuistik bir yöntemle oluşturulmuştur. 1982 Anayasasında bütün maddeler, 1961 Anayasasındakilere göre oldukça ayrıntılı ve uzundur. 1982 Anayasası devletin temel hatlarını çizen bir “çerçeve anayasa” dan ziyade her hususu her ayrıntısına dek düzenleme amacı güden bir “düzenleyici anayasadır”¹¹⁶.

1961 Anayasası’na göre oldukça sert olan 1982 Anayasası’nda hiçbir koşulda değiştirilemeyecek ve değiştirilmesinin teklif dahi edilemeyeceği hükümlerin alanı genişletilmiştir. (Madde 1,2,3,4) Anayasa değişikliği sürecinde, değişikliklerin Cumhurbaşkanı tarafından onaylanma usulü getirilmiştir. Cumhurbaşkanı değişikliği onaylamadığı zaman bu anayasa değişikliğini halkoyuna sunma yetkisine sahiptir. Geçici 9. Madde gereğince, Cumhurbaşkanınca geri gönderilen anayasa değişiklikleri TBMM’ce tekrar aynen kabul edilmesi 6 aylık bir süre ve üye tam sayısının 3/4 çoğunluğunun oyu şartına bağlanmış oldu¹¹⁷.

Bir geçiş dönemi öngören 1982 Anayasası hürriyet ve otorite dengesini otorite yararına bozguna uğratmıştır. Yürütme organı Anayasa ile güçlendirilmiştir. Siyasal karar alma mekanizmaları içerisinde bulunan tikanlıklar 1982 Anayasası ile giderilmeye çalışılmıştır. Cumhurbaşkanı’nın bazı durumlarda TBMM seçimlerinin tekrarlama yetkisi bulunmaktadır. Meclis Başkanlığı seçimlerinin 1961 Anayasası döneminde sürekli olarak tıkanması nedeniyle, seçimlerde üye tam sayısının salt çoğunluğunun oyu koşulu kaldırılmıştır. Bununla beraber yasama organı, Anayasa Mahkemesine üye seçemeyecektir. Cumhuriyet Senatosu da 1982 Anayasası ile birlikte kaldırılmıştır¹¹⁸.

1982 Anayasasında Vesayetçilik anlayışı güçlendirilmiştir: Cumhurbaşkanlığı makamının güçlendirilmesi, Anayasa Mahkemesi üyelerinin ve diğer bazı yüksek

---

115 Eren, a.g.e. s.51.

116 Erdoğan, a.g.e. s.176.

117 Bilir, F. (2012). Yeni anayasa yeni mutabakat (anayasanın güncel sorunları ve çözüm önerileri), Adalet Yayınevi, Ankara, s.76.

118 Bilir, a.g.e. s.77.

yargı mensuplarının seçiminde Cumhurbaşkanına belirleyici bir rol tanınmak suretiyle, bu organların özellikle Anayasa Mahkemesinin, Cumhurbaşkanının görüşleri paralelinde ek vesayet organları olarak çalışmalarını sağlamıştır. Bunlarla birlikte, Milli Güvenlik Konseyinin düzenlemiş olduğu kanunların anayasaya ters düştüğü iddia edilememektedir¹¹⁹.

1982 Anayasası Kurucu Meclis tarafından hazırlanan, halk oyu ile kabul edilen bir anayasadır. 1982 Anayasası ile birlikte Devlet Denetleme Kurulu kurulmuştur. Anayasa tek meclis sistemini benimsemiş ve yürütmeyi yetki ve görev olarak tanımlamıştır¹²⁰.

3.5.2.1. TBMM-Hükümet arasındaki ilişki

Yukarıdaki yapılan incelemeler ve açıklamalardan da anlaşıldığı üzere şu anda yürürlükte olan 1982 Anayasası TBMM'nin yetkileri, yürütme organı, yürütme organı içindeki sistem, Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri bakımında vb. çeşitli yönlerden 16 Nisan 2017 günü yapılan halkoyunda kabul edilen 6771 sayılı Kanun ile birtakım değişikliklere uğramıştır. İlgili değişikliklerin bir kısmı 16 Nisan 2017 tarihinde yürürlüğe girmiş bir kısmı ise 2018'de yapılan seçimle yürürlüğe girmiştir. Bu durumun konumuza yansımaları ise doktrinde tartışmalara sebebiyet vermiştir. 6771 sayılı Kanunun kabulünden önceki düzenlemelerde yer alan yasama, yürütme ve yargı organlarının görevleri, seçilme şekilleri, yasama-yürütme organı arasındaki fren- denge mekanizmaları incelendiğinde kesin bir şekilde kuvvetler ayrılığının mevcut olduğunu söyleyebiliyorduk¹²¹.

Ancak 6771 sayılı kanununun kabulünden sonra, Meclisin elinden bazı yetkilerin alınması, yürütme organının tek kanada düşürülüp sadece Cumhurbaşkanından oluşması, Cumhurbaşkanının yetki ve görevleri üzerindeki genişlemeler incelendiği zaman anlaşılacağı gibi ve Sayın Gözler'in de ifade ettiği üzere kabul edilen sistem temelde '*kuvvetlerin Cumhurbaşkanında birleşmesi esasına dayalı bir kuvvetler birliği hükümet sistemi*' kabul edilmiş gibidir¹²². Bütün bu açıklamalar ışığında

119 Avşar, H. İ. (2014). 12 Eylül 2010 anayasa değişikliği referandumuna yazılı basın yaklaşımı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara, s.44.

120 Avşar, a.g.e. s.45.

121 Aliefendioğlu, Y. (1996). Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi, Yetkin Yayınları, Ankara, s.40.

122 Gözler, a.g.e. s.16-19.

kuvvetler arasındaki ilişki kuvvetler ayrılığı sisteminden kuvvetler birliği sistemine olarak değerlendirilebilir¹²³.

3.6. 1982 Anayasasının Geçirdiği Anayasa Değişiklikleri

1982 Anayasası kabul edilip yürürlüğe girdiği günden günümüze kadar 17 defa değişikliğe uğramıştır. Bunlardan bazıları oldukça esaslı değişiklikler meydana getirmiştir. Değişikliklerden en geniş kapsamlı olanları 1995,2001,2010 ve 2017 yıllarında yapılmış olanlardır¹²⁴. 2017 Anayasa değişikliği ayrı bir başlık altında değerlendirilecek olmakla birlikte diğer değişikliklerden bu başlık altında bahsedeceğiz.

3.6.1. 1987 Anayasa değişikliği

1987 yılında yapılan değişiklik 1982 Anayasasına yapılan ilk değişikliktir. Ancak sadece dört alanda değişiklik sağlanmıştır. O güne kadar 21 yaşını doldurmuş olan seçmen olabilme yaşı 20 yaşına girmiş olma koşuluna bağlanmıştır. Daha önce 400 milletvekili kontenjanı olan Meclisin milletvekili kontenjanı 450'ye çıkarılmıştır. 12 Eylül öncesi dönemde siyasetçilerin çoğuna siyaset yasakları getirmiş olan 'geçici 4. Madde' halk oylaması sonucu kaldırılmıştır¹²⁵. Anayasada değişiklik usullerinde nispi kolaylık sağlandı. Eskiden cumhurbaşkanı 3/5 ile 2/3 arası çoğunlukla kabul görmüş olan değişikliği Meclise iade ettiğinde ve Meclis tarafından da aynı şekilde kabul edildiğinde söz konusu değişiklik halka yani referanduma götürülebiliyordu. Yapılan değişiklik ile cumhurbaşkanı geri gönderme konusunda takdir yetkisine sahip ve aynı zamanda geri göndermeden de halk oylamasına sunabilir¹²⁶.

3.6.2. 1993 Anayasa değişikliği

1993 yılında yapılan değişiklik 1982 Anayasasına yapılan değişiklik halk oylaması yapılmasına gerek olmaksızın kabul edildi. Radyo, televizyon kurma ve işletme yetkisini sadece devlete tanıyan hüküm kaldırılarak devlet tekeline son verildi. Özel

---

123 Aliefendioğlu, a.g.e. s.41.

124 Avşar, a.g.e. s.45.

125 Sevük, M. Y. (2015). 1982 Anayasa Değişikliklerinin Siyasi Arka Planı, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

126 Gözler, a.g.e. s.66.

radio ve televizyonlarının mevcut varlığı anayasallaştırıldı. TRT'ye 1971 yılında kaldırılmış olan özerkliği geri verildi¹²⁷.

3.6.3. 1995 Anayasa değişikliği

Anayasa değişiklikleri içerisinde esaslı değişiklik getirenlerden ilki 1995 yılında yapılan anayasa değişikliğidir. 1995 yılında yapılan anayasa değişikliği de aynı 1993 yılında yapılan değişiklik gibi halk oylamasına gerek kalmaksızın kabul edildi¹²⁸.

Anayasadaki değişiklikler; sendika, siyasal faaliyette bulunma, dernekler, partiler, kooperatifler, TBMM ve üyeleri ve yargı hususlarında meydana gelmiştir.

1995 değişikliği anayasanın başlangıç bölümünde yer alan *'Edebi Türk vatan ve milletinin bütünlüğüne ve kutsal Türk Devletinin varlığına karşı, Cumhuriyet devrinde benzeri görülmemiş bölücü ve yıkıcı kanlı bir iç savaşın gerçekleşme noktasına yaklaştığı sırada'* ve *'Türk Milletinin ayrılmaz parçası olan Türk Silahlı Kuvvetlerinin, milletin çağrısıyla gerçekleştirdiği 12 Eylül 1980 harekatı sonucunda, Türk Milletinin meşru temsilcileri olan Danışma Meclisince hazırlanıp Milli Güvenlik Konseyince son şekli verilerek Türk Milleti tarafından kabul, tasvip ve doğrudan doğruya O'nun eliyle vazolunan bu Anayasa...'* paragrafları yürürlükten kaldırıldı. Böylece Anayasa belli olaylar üzerine inşa edilmiş bir metin olmaktan az da olsa sıyrılmıştır¹²⁹.

Bu paragrafların yerine *'Türk Vatanı ve Milletinin ebedi varlığını ve Yüce Türk Devletinin bölünmez bütünlüğünü belirleyen bu Anayasa...'* biçiminde başlayan bir paragraf eklenmiştir¹³⁰.

Yapılan diğer bir değişiklik ise dernekler üzerinde gerçekleşmiştir. Bu anayasa değişikliği ile dernekler esaslı bir şekilde yeniden anayasada düzenlenmiştir. Anayasada bulunan 13. madde bütün özgürlük ve hakların sınırlandırılması hususunda sahip olduğu genel-geçer niteliğini sürdürmek ile birlikte derneklerin 13.

---

127 Tanör, B. (1994). İki Anayasa 1961 ve 1982. 3. Baskı, Beta Basım, İstanbul, s.56.

128 Tanör, a.g.e. s.67.

129 Tanör, a.g.e. s.67.

130 Tanör, a.g.e. s.67.

Maddede yer alan genel sınırlamalara aykırı hareket edemeyeceğine ilişkin hüküm kaldırıldı¹³¹.

Siyasal hedefler taşımak, siyasi faaliyetlerde bulunma, siyasi partilerden yardım alma ve partilere yardım verme, kamu kurumu niteliği taşıyan meslek kuruluşlarına ve vakıflara destek verme hareketleri şeklinde getirilen yasaklar kaldırıldı. Belli koşullarda kendilerinden dağılmış sayılacaklarını düzenleyen anayasa hükmü de kaldırıldı. Vakıflara da derneklere sağlanan genişlemiş faaliyet haklarından yararlanma hakkı tanınmıştır¹³².

Sendikaların 13. Maddedeki yasaklara aykırı davranamayacağını, siyasi amaç güdemeyeceklerini, siyasi faaliyette bulunamayacaklarını düzenleyen vakıf, dernek ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile dayanışma yasağı getiren Anayasanın 52. Maddesi tamamen yürürlükten kaldırıldı. Kamuda çalışanlara grev ve toplu sözleşme hakkı, sendika kurma hakkı tanımaksızın idareyle toplu görüşme yapabilecek şekilde düzenlenmiştir. Aynı zamanda üyeleri adına yargı mercilerine başvurma hakkı tanınmıştır¹³³.

Seçme ve seçilme hakları bakımından da önemli değişiklik yapılmış, yurt dışındaki vatandaşlara ve tutuklulara oy kullanma, seçme ve halk oylamasına katılma şartı 18 yaşını doldurmuş olma şeklinde yeniden düzenlenmiştir¹³⁴.

3.6.4. 1999 Anayasa değişikliği

1999 yılında iki kez anayasa değişikliği yapıldı. Bunlardan ilki yargı alanında yapıldı ve halk oylaması yapılmaksızın kabul edildi. Devlet Güvenlik Mahkemelerinde (DGM) bulunan subay üyelerin görevlerine son verilerek sivil yargıçların atanması sağlanmıştır. Bu değişikliğin altında yatan sebep ise subay yargıçların yeterince bağımsız olmadıklarından dolayı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin adil yargılanma ilkesini zedelediği düşüncesi yer almaktaydı¹³⁵.

---

131 Tanör, B. (2008). Anayasal Gelişme Tezleri. 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.65.

132 Tanör, a.g.e. s.68

133 Teziç, a.g.e. s.76.

134 Teziç, a.g.e. s.76.

135 Turinay, F. Y. (2011). Kuralların Kuralı: Anayasanın Hukuki Boyutunun Evrensel Serüveni. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 25 (99), 165-228.

İkincisi de yine halk oylaması yapılmasına gerek olmaksızın kabul edildi ve özelleştirme anayasal bir statüye kavuştu. Tarafın yabancı olduğu imtiyaz sözleşmelerinde uluslararası tahkime başvurma yolu açıldı ve Danıştay'ın bu işlemler hakkındaki inceleme yetkisi daraltıldı¹³⁶.

3.6.5. 2001 Anayasa değişikliği

1982 Anayasasında kapsamlı değişiklik yaratan ikinci anayasa değişikliği ise 2001 değişikliğidir. TBMM'de 2/3'nin daha üzerinde bir oy alarak halk oylamasına gerek olmaksızın kabul edildi¹³⁷.

13. madde, 2001 değişikliği ile beraber genel ve özel sınırlama sebebi olmaktan çıkarıldı ve genel koruma sebebi haline getirildi. Böylece temel hak ve özgürlükler artık yalnızca ilgili maddelerinde belirtilen sebeplerle sınırlandırılacak ve bu sınırlamalar daha önceden olduğu gibi sadece kanunlarla yapılabilecektir. Sınırlamalar yapılırken temel hak ve özgürlüklere aykırı düşmeyecek şekilde yapılacaktır¹³⁸.

Temel hak ve özgürlükler sadece kişiler için değil devlet tarafından da kötüye kullanılmayacak, devlet sadece insan haklarına saygılı değil aynı zamanda insan haklarına dayalı bir yapı teşkil eder. Bu değişiklik ile beraber “*anayasada bulunan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz*” şeklinde bir hüküm getirilmiştir¹³⁹.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği konusunda da önemli değişiklikler getirilmiş, toplu olarak suçlarda hâkim huzuruna getirilme süresi en çok dört gün olacak şekilde azaltılmış, durumla ilgilinin yakınlarına mutlaka haber verme yükümlülüğü getirilmiştir. Konut dokunulmazlığı, yurt dışına çıkma, özel hayatın gizliliği ve korunması, haberleşme hürriyeti, haklarında iyileştirmeler yapılmıştır. Adil yargılanma hakkı bu değişiklik ile anayasala terminolojiye eklenmiştir. Ölüm

---

136 Turinay, a.g.e. s.225.

137 Sevük, a.g.e. s.186.

138 Yayla, A. (2014). Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler, Ankara: Adres Yayınları, s.87.

139 Yayla, a.g.e. s.88.

cezasının savaş tehdidi, savaş ve terör suçları haricinde kaldırılmasına karar verilmiştir¹⁴⁰.

Ekonomik ve sosyal haklarla ilgili de değişiklik yapılmış ve bunlardan göze en çok çarpanı Anayasaya 41. Madde olarak eklenen eşler arasındaki eşitliktir. İşçi ve işsizleri koruyucu bir ekleme yapılmıştır. Sendika üyeliği daha geniş bir kavram olan 'çalışanlar' için tanımlanmış, sendika kurma hakkı oldukça geniş sınırlamalara bağlanmış, devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırı görevlerin amaçlara uygun önceliklerle yapılacağı belirtilmiştir¹⁴¹.

TBMM'nin yetkileri ile ilgili de bir yenilik getirilmiştir; 14. Maddedeki suçlardan mahkûm olanların da af kapsamına alınabilmesi üye tam sayısının 3/5'nin kabulü şartına bağlanmıştır.

Yasama ve yürütme yetkileri konusunda da değişiklikler mevcut olup şu düzenlemeler getirilmiştir¹⁴²;

- Cumhurbaşkanına kanunları kısmen veya tamamen geri gönderme yetkisi verilmiştir.
- TBMM başkan adaylarının 5 gün içinde divana bildirilmesi gerektiği düzenlenmiştir.
- Meclis soruşturması açılması 'gizli oy' ile alınacak karara bağlanmış, raporun TBMM Başkanlığına teslim tarihinin belirlenmesi, meclisin bu raporları 10 gün içinde dağıtıp 10 gün içinde görüşülebilmesi, Yüce Divana sevk kararlarının da yine gizli oyla alınması şartı getirilmiştir.
- Hukuk devleti açısından belki de en önemli değişiklik geçici 15. maddenin sonunda yer alan 12 Eylül rejimi kanun ve KHK'lerine karşı anayasa yargısına başvurma yasağına ilişkin hüküm yürürlükten kaldırılmıştır.

2001 yılında bir kez daha anayasa değişikliği yoluna gidilmiş bu değişiklik önceki değişikliklerin adeta devamı niteliğindedir. Bu değişiklikte en önemli nokta milletvekili emeklilerinin mali statülerinin de anayasal bir dayanağa kavuşması

---

140 Yayla, a.g.e. s.88.

141 Şener, B. ve Çolak, Ç. D. (2015). "Türkiye'de Yeni Sağ'ın Kamu Yönetimi Anlayışı", The Journal Of Academic social sciences, 3(18): 393-417.

142 Şener, a.g.e. s.417.

olmuştur. Böylece Anayasa Mahkemesinin ‘eşitlik ilkesine aykırıdır’ şeklindeki kararlarının önüne geçilmesi amaçlanmıştır¹⁴³.

3.6.6. 2003 Anayasa değişikliği

Halkoyuna gerek kalmaksızın Mecliste kabul edilmiştir. Bu değişikliğin amacı, 3 Kasım 2002’de yapılan 22. Dönem milletvekili genel seçimi sonuçlarının yarattığı siyasi-hukuki sorunu aşmaktır. Genel seçimlerde Adalet ve Kalkınma Partisi birinci parti olduğu gibi aynı zamanda üçte ikiye yakın milletvekili çıkararak iktidar partisi olmuştur. Fakat parti genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın anayasaya göre milletvekili seçilme koşullarını sağlayamaması nedeniyle adaylığı kabul edilmemiştir. Adaylığı kabul edilmeyen Recep Tayyip Erdoğan bu sebeple milletvekili de seçilememiştir¹⁴⁴.

Recep Tayyip Erdoğan’ın milletvekili olabilmesi için anayasanın milletvekili seçilme şartlarını düzenleyen maddesi ve ara seçimi düzenleyen maddesinde değişiklik yapılma yoluna gidilmiştir. Milletvekili seçilme şartlarının düzenlendiği maddede yer alan ‘*ideolojik ve anarşi eylemlere katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler.*’ ibaresi ‘*terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler.*’ şeklinde düzeltilmiştir. Bunun yanında bir ara seçim yürürlüğe girmiştir¹⁴⁵.

3.6.7. 2004 Anayasa değişikliği

Bu anayasa değişikliği Avrupa Birliğine uyum sürecinde yapılmıştır. Değişiklik kanununun gerekçesinde bulunan “Avrupa Birliğine üye adaylığı olan ülkemizi Kopenhag siyasi kriterleri bağlamında yerine getirmesi gereken” ifadesi ile de bu değişikliğin amacı belirtilmiştir¹⁴⁶.

5170 sayılı değişiklik kanunu mecliste 2/3’yi fazlasıyla aşan bir çoğunluk ile kabul edilip Cumhurbaşkanınca da uygun bulununca halk oylamasına gerek olmaksızın

---

143 Şener, a.g.e. s.417.

144 Parla, T. (2016). Türkiye’de Anayasalar. İstanbul: Metis Yayınları, s.143.

145 Parla, a.g.e. s.144.

146 Parla, a.g.e. s.144.

kabul edilmiştir. 2004 değişikliğinin belki de yaptığı en büyük değişiklik 2001 anayasa değişikliği ile sınırlandırılmasına rağmen hala ülke içinde ve uluslararası arenada tartışmalara sebep olan ‘ölüm cezasını’ tamamen anayasadan kaldırılması ve 38. maddeye *‘ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez’* hükmünün eklenmesidir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine bulunan EK 13 NO’lu protokol, söz konusu hükmün verilmesinde önemli rol oynamıştır¹⁴⁷.

Milletlerarası sözleşmelerin düzenlendiği Anayasanın 90. Maddesine eklenen *‘usulüne uygun yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası sözleşmelerle kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle ortaya çıkan ihtilaflarda milletlerarası anlaşmalar esas alınır’* demek suretiyle düzenleme getirilmiştir¹⁴⁸.

3.6.8. 2005 Anayasa değişikliği

Bu değişiklik ile radyo ve televizyon kuruluşları ile ilgili 133. Madde halk oylamasına başvurulmasına gerek olmaksızın ikinci kez değiştirilmiştir. İlk değişiklik 1993’de yapılmıştır. Radyo ve televizyon kurma ve işletme yetkisi yalnızca devletin sahip olduğu bir yetkiyken 1993 anayasa değişikliği ile bu yetki özel radyo ve televizyonlara da verilmiştir. 2005 değişikliğinde ise radyo ve televizyon faaliyetlerini denetleyen RTÜK anayasallaştırılmıştır¹⁴⁹.

2005 yılında yapılan ikinci değişiklik ise yine yukarıda da olduğu gibi mecliste uzlaşma ile halk oylamasına gerek olmaksızın kabul edilmiş olup ekonomide mali disiplin sağlanması amacıyla uygulanan yeni bütçe politikasının anayasa hükümlerine yansıtılmasına ilişkindir¹⁵⁰.

3.6.9. 2006 Anayasa değişikliği

Mecliste iktidar ve muhalefetinin uzlaşması ile halk oylamasına gerek olmaksızın kabul edilen bu anayasa değişikliğinin getirdiği yenilik ise milletvekili seçilme yaşının 25’e indirilmesinden ibarettir¹⁵¹.

---

147 Teziç, a.g.e. s.54.

148 Parla, a.g.e. s.145.

149 Parla, a.g.e. s.145.

150 Teziç, a.g.e. s.76.

151 Yüzbaşıoğlu, a.g.e. s.76.

3.6.10. 2007 Anayasa değişikliği

2007 senesi içerisinde iki kez anayasa değişikliği yoluna gidilmiştir. Bunlardan ilki 23. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Anayasanın 67. Maddesinde yer alan *'seçim kanunlarında yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz'* hükmünün uygulanmamasına ilişkin değişikliklerdir. Bu değişiklik partiler arası uzlaşma ile halk oylaması gerekmeksizin kabul edilmiştir¹⁵².

İkinci değişiklik ise 11. Cumhurbaşkanı seçiminde yaşana kriz ortamında yapılmıştır. Cumhurbaşkanı seçimine ilişkin kararın AYM'ce toplantı yeter sayısı bakımından iptal edilmesi üzerine Adalet ve Kalkınma Partisi meclisin toplantı yeter sayısını değiştiren ve Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesinin öngören bir anayasa değişikliği teklifi Meclise sunmuştur. Böylece Cumhurbaşkanı'nın görev süresini beş yıl olduğu ve halk tarafından seçilmesine ilişkin bir teklif önerilmiştir. Aynı zamanda yasama dönemini beş yıldan dört yıla indiren, meclisin tüm işlerinde toplantı yeter sayısının üye tamsayısının en az 1/3'i olmasını öneren teklif de bu anayasa değişikliği ile kabul edilmiştir. Partiler arası uzlaşma sağlanamadığı için 2007 Anayasa değişiklik teklifi halk oylamasına sunulmuş ve halk oylaması sonucunda kabul edilmiştir¹⁵³.

3.6.11. 2008 Anayasa değişikliği

Türkiye'nin gündemini uzun yıllar meşgul eden 'Türban Yasağı'nı aşmak amacıyla ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin katılımı olmadan, halk oylamasına gerek olmaksızın anayasa değişikli kabul edilmiştir. Fakat kabul edilen bu değişiklikler Cumhuriyet Halk Partisinin Anayasa Mahkemesine başvurusu üzerine iptal edilmiştir¹⁵⁴.

---

152 Sevük, a.g.e. s.184.

153 Tanör, a.g.e. 34.

154 Özbudun, a.g.e. s.234.

3.6.12. 2010 Anayasa değişikliği

2010 değişikliği madde sayısı bakımından 2001 değişikliğinden sonra 1982 Anayasasında yapılan en kapsamlı değişikliklerden biridir. 25 asıl ve 2 adet geçici maddeden oluşmaktadır¹⁵⁵.

2010 Anayasa değişikliği çoğunlukla tek bir partinin evet oylarıyla kabul edilmiştir. Mecliste kabul edilen bu anayasa değişikliği referanduma götürölmüş ve referandumda onaylanmasının ardından yürürlüğe girmiştir. Her ne kadar 1987 ve 2007 anayasa değişikliklerinde de referanduma başvurulmuşsa da 2010 değişikliğinde daha yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Bunun sebebi ise yargı alanında yaptığı değişiklikler ile 1982 anayasasının ilk baştan beri kurmaya çabaladığı bürokratik vesayetçi yapıyı farklılaştırmaya yönelik önemli birbirinden farklı düzenlemeler öngörmesidir. 2010 Anayasa değişiklikleri referandum da halk tarafından %58 evet oyu olarak kabul edilmiştir¹⁵⁶.

Değişik çoğunlukla yargı organı ile alakalı olup AYM, HSYK ve askeri yargıya ilişkin yetki ve kurumsal yapılanmalar oluşturmaktadır. Değişiklik süresinde kamuoyunda tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalarda iki görüş öne çıkmaktadır. Bu görüşlerden ilki bu değişikliklerin yargı bağımsızlığını sarsacağını ve iktidarın yargıya etkide bulunacağı görüşüdür. Diğer görüş ise yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı bu değişikliklerle daha da iyi sağlanacağını belirtmektedir¹⁵⁷.

Bu anayasa değişikliği devlete birden fazla pozitif yükümlölük de getirmiştir. Hak arama özgürlüğü ve temel insan hak ve özgürlükleri ile ilgili yenilikler de yaşanmıştır. Yasalar karşısında eşitlik prensibini düzenleyen 10. maddeye kadın erkek eşitliğinin sağlanması bağlamında eklenen *'bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz'* cümlesi ile *'çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.'* 41. maddeye eklenen *'Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça ana ve babasıyla kişisel v doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her*

---

155 Özbudun, a.g.e. s.234.

156 Tanör, a.g.e. s.132.

157 Tanör, a.g.e s.133.

türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirler alır. hükümleri bunun göstergesidir¹⁵⁸.

İdarenin işleyişine yönelik gelen şikayetleri araştırmak için ‘Kamu Denetçiliği Kurumu’ kurulmuştur. Kamu Denetçiliği Kurumu Meclis Başkanlığına bağlıdır. Söz konusu kuruma herkesin başvurma hakkı bulunmaktadır. Türkiye’nin Avrupa Birliğine giriş hedefi Kamu Denetçiliği Kurumunun kurulmasına ön ayak olmuştur¹⁵⁹.

Getirilen düzenlemeye göre TBMM’nin Kamu Baş denetçisini her ne kadar ilk iki oylamada 2/3, üçüncü oylamada salt çoğunluk öngörülmüş ise de dördüncü oylamada basit çoğunluk ile seçilebilmesi, bu kurumun görevlerinin, çalışma usulünün, kamu denetçilerinin niteliklerinin ve özlük haklarının Anayasada hiçbir güvence ilkesine yer vermeden kanun koyucuya bırakılması kurumun bağımsızlığı ve tarafsızlığından şüphe duyulmasına sebebiyet vermiştir¹⁶⁰.

Bu anayasa değişikliği ile çalışma hayatına ilişkin düzenlemeler getirilmiş, tüm kamu görevlilerine toplu sözleşme hakkı tanınmıştır. Özgürlükler bakımından getirilen en önemli yenilik ise 23. maddeye yapılan değişiklik ile yapılmıştır. Tüm vatandaşların yurt dışına gitme özgürlüğünün yalnızca suç kovuşturması ya da soruşturması sebebiyle, hâkim kararı sonucunda kısıtlanabileceği şekliyle düzenlenmiştir. Ancak asıl yenilikler yargıyla ilgili yetki ve kurumsal yapılanma konularına ilişkin getirilen düzenlemeler ile yapılmıştır¹⁶¹.

Değişikliklerin başında, AYM’nin kuruluş ve işleyişi bakımından yeniden yapılandırılması gelmektedir. AYM’nin kuruluşu ile çalışma ve yapılanma usulünü düzenleyen 146 ve 149. maddelerde değişikliğe gidilmiştir¹⁶².

Yeni düzenlemeye göre¹⁶³;

- Üye sayısı Anayasa Mahkemesi için 17’ye çıkarılmış,

---

158 Karpat, K. H. (2016). Türk Demokrasi Tarihi. 7. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları, s.54.

159 Karpat, K. H. (2015). Türk Siyasi Tarihi. 5. Baskı. C. Elitez (Çev.) İstanbul: Timaş Yayınları, s.221.

160 Karpat, a.g.e. s.55.

161 Karpat, a.g.e. s.55.

162 Karpat, a.g.e. s.221.

163 Kapani, a.g.e. s. 67.

- Anayasa Mahkemesindeki yedek üyelik statüsü kaldırılmış,
- TBMM'ye ikisi sayıştayın biri baro başkanlarının göstereceği adaylar arasından üç üye seçme yetkisi tanınmış,
- YÖK kontenjanı 3'e, Cumhurbaşkanının tek başına seçeceği üye sayısı 4 çıkarılmış ve üyelerin görev süresi 12 yıl ile sınırlandırılmıştır. Bir kişi ikinci kez üye seçilemeyecektir.

AYM'nin görev ve yetkileri bakımından ise¹⁶⁴,

- Genel Kurmay Başkanı, TBMM Başkanı, Jandarma Genel Komutanı, Deniz, Kara, Hava Kuvvetleri Komutanları da Yüce Divan sıfatıyla yargılanacaklar arasına eklenmiştir. Bunun yanından Yüce Divan kararlarına yönelik tekrar inceleme başvurusu yapılabilecektir.
- Anayasaya bireysel başvuru yapılabilecektir. Söz konusu bu durum beraber Anayasa'da AİHS'de ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerde, korunma altına alınan hakları ihlal edilen herkes Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapabilmektedir. Hak ihlali yaşadığını öne süren kişiler Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapabilmektedirler.

Değişiklik paketinde yargıyla ilgili bir diğer yeni yapılanma ve işleyiş değişikliği ise HSYK için getirilmiştir. Anayasanın 159. maddesi tümüyle değiştirilmiş ve şu şekilde düzenlenmiştir¹⁶⁵;

- Üye sayısı 22'ye çıkarılmış,
- Üyelerden sadece 4 tanesi Cumhurbaşkanınca atanırken, beş tanesi üst derece, 10 tanesini alt derece yargı yerlerince ve bir üyenin de Türkiye Adalet Akademisince doğrudan seçileceği,
- Kurulun 3 daire halinde çalışacağı,
- Kurula bağlı bir genel sekreterlik kurulması öngörülmüştür.

---

164 Kapani, a.g.e. 154.

165 Tanör, a.g.e. s.65.

Askeri yargının alanı Yapılan değişiklikle birlikte daraltılmıştır. Askeri yargının yetkisi sınırlandırılmıştır. Böylece asker kişilerin askerlik hizmeti ve göreviyle ilgili olmayan askeri mahallerde işledikleri suçlar ve bazı hallerde asker olmayan kişilerin işledikleri suçlarla ilgili askeri mahkemelerin yetkisi kaldırılmıştır¹⁶⁶.

3.5.13. 16 Nisan 2017 tarihli anayasa değişikliği

Yürürlüğe girdiği zamandan bu yana devamlı olarak tartışılan 1982 Anayasası, birçok kesim tarafından değiştirilmesi istenen bir Anayasadır. Anayasası gerek toplumsal gerekse siyasi alanda ortaya çıkan problemlerin kaynağı olarak görülmüştür. İlk değişikliğini 1987’de yaşayan 1982 Anayasası toplamda 21 kez değiştirilmiştir. Yapılan değişiklikler sonucu Anayasa metni orijinal halinden oldukça uzaklaştı¹⁶⁷.

Özellikle 2007 senesinin ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde bulunan tüm siyasi partiler, her seçime yeni bir anayasa şartıyla girmişlerdir. Siyasi partiler, milletten sivil ve demokratik bir anayasanın oluşturulması adına destek istemişlerdir. 2011 senesindeki milletvekili genel seçimlerinin ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi içerisinde Anayasa Uzlaşma Komisyonu kurulmuştur. Mecliste grupları bulunan 4 siyasi partiden de eşit sayıda temsilcisi bulunan bu komisyonun hedefi, partilerin uzlaşması sonucunda yeni bir anayasa hazırlanıp referanduma sunulmasıdır. Kurulan bu komisyon uzunca bir süre faaliyet göstermesine rağmen herhangi bir anayasa değişikliği yapamadan çalışmalarına son vermiştir¹⁶⁸.

Komisyonunda bulunan dört siyasi partinin de üzerinde mutabık olamadıkları konulardan birini hükümet sistemi oluşturmaktaydı. Cumhuriyet Halk Partisi, Halkların Demokratik Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi parlamenter sistemin devamını savunmuşlardır. Adalet ve Kalkınma Partisi ise parlamenter sistemin değiştirilmesini savunarak başkanlık sisteminin gelmesi gerektiğini belirtmekteydi¹⁶⁹.

Adalet ve Kalkınma Partisine göre, 2007 senesinde değiştirilen anayasa ile birlikte Cumhurbaşkanının vatandaşlarca seçilmesi metodunun getirilmesinin ardından

---

166 Tanör, a.g.e. 66.

167 Gözler, a.g.e. 145.

168 Gözler, a.g.e. 145.

169 Gözler, a.g.e. 146.

hükümet sisteminde değişikliğe gitmek zorunluydu. Halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı demokratik meşruiyetin gücünü arkasına almaktaydı. Bu sebeple AKPARTİ, Cumhurbaşkanının yalnızca sembolik bir Cumhurbaşkanı olarak davranmasının anlamsız olduğunu düşünmekteydi. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi AKPARTİ'ye göre başkanlık sistemine geçişin simgesiydi ve sebeple başkanlık sistemi kanunlaşma mecburiyetindeydi¹⁷⁰.

Cumhurbaşkanının ve AKPARTİ'nin hükümet sistemi değişiklik önerisine muhalefet partilerinden hiçbiri olumlu bir şekilde yanıt vermemiştir. Muhalefet partilerinden MHP'nin tavrı 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ile birlikte değişmiş ve başkanlık sistemine sıcak bakılmıştır. Bu tavır değişikliğiyle birlikte Adalet Kalkınma Partisinin ve Milliyetçi Hareket Partisinin hukukçu üyeleri anayasa değişiklik teklifinin oluşturulması adına bir dizi çalışma yürütmüşlerdir. Bu çalışmaların ardından üzerinde uzlaşılan bir değişiklik teklifi ortaya çıkarılmıştır. Ardından 10 Aralık 2016 günü TBMM'ye 316 Adalet Kalkınma Parti'li milletvekilinin imzasını taşıyan Anayasa kanun teklifi sunulmuştur¹⁷¹.

Sunulduğu ilk şekliyle 21 maddeye sahip olan teklif, Meclis ve Komisyon'daki görüşmeler neticesinde 18 maddeye düşürülmüştür. Teklifin tamamı üzerine yapılmış olan görüşmeler 21 Ocak 2017'de sonuca ulaştırılmış ve 339 milletvekili oyuyla kabul edilmiştir. Kanun teklifi 10 Şubat 2017'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın onayını almıştır. Ardından ise bu kanun, Anayasanın 175. maddesince halk oylamasına sunulmuştur¹⁷².

Türkiye, anayasa değişikliği için bir kez daha 16 Nisan 2017 tarihinde referanduma gitti. Anayasa değişikliğinin asıl konusunu hükümet sistemi oluşturmaktadır. Yapılan referandum ile kabul ettiği Anayasa teklifi ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti başkanlık sistemine geçilmiştir¹⁷³.

---

170 Çaylak, A. ve Baran H. (2014). Türkiye'de Kemalist Rejimin Ordu Ve Anayasa İle Pekişmesi ve Darbeler Arası Dönem (1960-1970), İstanbul.

171 Gözler, a.g.e. s.147.

172 Gözler, a.g.e. s.147.

173 Gözler, a.g.e. s.148.

4. TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASALARINDA İKTİDARIN SINIRLANDIRILMASI

4.1. İktidar

İktidar (power) sözcüğü Türkçede “kudret”, “erk”, “bir işi yapabilme gücü”, “devlet gücünü elinde bulundurup bu gücü kullanma yetkisi” biçiminde tanımlanmaktadır. İktidar sözcüğü İngilizcede ise “kuvvet”, “güç”, “erk”, “kudret”, “yetki”, “yönetme yetkisi” ve “yasalarla verilmiş olan veya resmi bir merciinin vermiş olduğu davranışta bulunma yetkisi” olarak tanımlanmaktadır¹⁷⁴.

Kişilere etkiye bulunarak onları denetleme, istediğini yaptırma, emir vererek itaate zorlama ile alakalı olan bütün becerilere, tekniklere ve ilişkilere iktidar adı verilmektedir. Bu tanımlamadan yola çıkarak iktidarın iki yüzünün bulunduğu söylenebilir. İktidarın birinci yüzü, iktidarın bir kuvvete dayanmasıdır. Bu açıdan iktidar, emir verir ve üstündür. İktidarın ikinci yüzünü ise verilen emri kabul onaylama, itaat etme oluşturur. İktidar ilişkisinin bir tarafında emir veren ve üstün taraf varken diğer tarafında ise verilen bütün emirleri onaylayan bulunmaktadır. Bunun nedeni ise verdiği emirler ile karşı tarafı şekillendiren iktidarın, eylemlerin ve eylemlerin yönünü belirmesidir. Belirtilmesi gereken bir konu da istek var ise iktidar ilişkisinin varlığından bahsedilebilir. Yani rıza bulunmadan iktidar kullanılmak isteniyorsa bu durum zorbalık ve kaba güç demektir¹⁷⁵.

4.2. Siyasal İktidar

Siyasal iktidar, devletin en önemli unsurlarından birisi olarak kabul edilmekte ve devle kudreti adı altında da ifade edilmektedir. Siyasal iktidar kavramı sosyal yapılar

---

174 Friedrich Carl J. (1999). Sınırlı Devlet, Çev. Mehmet Turhan, Gündoğan Yay., Ankara, s.33.

175 Friedrich, a.g.e. s.34.

hiyerarşisi içerisinde devlete üstün bir statü vermekte ve sosyal yapının siyasallaşmasında en önemli etken olarak yerini almaktadır¹⁷⁶.

Siyasal iktidar yasakları ve yetkileri belirleyen yüksek otorite biçiminde de açıklanmaktadır. Siyasal iktidar makro iktidarı vurgulamaktadır. Makro iktidar toplumun tamamı üzerinde etkisi bulunan iktidarı ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Siyasal iktidar makro iktidarı vurguladığı için devletin bir gücü olarak “yasa oluşturma ve oluşturulan yasaları kanunlaştırma yoluyla toplumu yönetme” fonksiyonunu sağlamaktadır¹⁷⁷.

Sosyalliğin bulunduğu bütün yerlerdeki kuralların ve söz konusu bu kurallara uyum gösterme sorumluluğunun bulunması, orada siyasal iktidar ilişkisinin var olduğunu gözler önüne serer. Görülen bu emir-itaat ilişkisi sosyal yaşamının temelinde vardır. Tüm toplumlarda görülen bu ilişki nedeniyle toplumlar siyasal iktidardır. Bu durum hukuksuz toplumun olmadığını göstermektedir. Çünkü hukuk siyasal bakımdan örgütlenmiş bir toplumun sağladığı sosyal denetimdir¹⁷⁸.

Siyasal iktidar kullanılırken herhangi bir ilkeye gönderme yapma gerekliliği bulunmaktadır. Başka bir söylem ile siyasal iktidarın, kendini meşrulaştırma yükümlülüğü bulunmaktadır. Söz konusu durumun meydana getirdiği gerçek, yönetmek için zorlayıcı gücün gerekliliğidir. Ancak zorlayıcı güç siyasal iktidar ilişkisinin yalnızca ilk yönünü meydana getirmektedir. Yönetilenlerin, yönetenlerin gücünü kabullenmesi, onu yönetici olarak görmeleri ise siyasal iktidar ilişkisinin ikinci boyutunu oluşturur¹⁷⁹. Bu bağlamda, söz konusu hususun daha şeffaf ve açık bir biçimde anlaşılabilmesi için devlet iktidarının niteliklerini sıralamak verimli olacaktır¹⁸⁰.

- Ülkedeki en üstün iktidar, devlet iktidarıdır. Ancak mutlak iktidar değildir.
- Devlet iktidarı zor kullanma yetkisine sahip olsa da bu yetkiyi kullanmasına dair olan yetkisi sınırlandırılmıştır.

---

176 Akyol, T. (2015). Türkiye'nin Hukuk Serüveni, İstanbul: Doğan Kitap, s.54.

177 Akyol, a.g.e. s.55.

178 Aliefendioğlu, a.g.e. s.76.

179 Habermas J. (1990). Kamusalın Yapısal Dönüşümü, çev. Tanıl Bora-Mithat Sancar, İletişim Yay., İstanbul, s.65.

180 Habermas, a.g.e. s.65.

- Devlet iktidarının var olması, devlete tüm devletler ile eşit olma avantajını sunmaktadır.
- Devlet kudreti için kullanılan yasama, yürütme ve yargı yetkileri dağıtılmaktaysa da devlet kudreti bir bütünlüğü ifade eder ve kesinlikle bölünememektedir.
- Devlet iktidarı kamunun hizmetinde, kama yararı adına çalışmalarda bulunabilmektedir.

4.3. Egemenlik

“Ege” kökünden türeyen egemenlik kavramı Türkçede “milletin ve devletin yetkilerinin tamamı” biçiminde kullanılmaktadır. Egemen kavramı İngiliz dilinde “padişah”, “hükümdar”, “kral”, “bağımsız”, “yöneten”, “ülke yönetimini elinde bulunduran kimse”, “en üst siyasal gücü elinde tutan olarak anlamlandırılmaktadır. Egemenlik kavramı yine İngilizcede “kendi kendini yöneten ülke”, “tam özgürlük, “bağımsızlık”, “yönetme iktidarı” biçiminde tanımlanmaktadır¹⁸¹.

Egemenlik kavramı ulusal doktrinde “devlet iktidarı”, “siyasal iktidar”, “devlet kudreti veya devletin hukuki iktidarı”, “devlet gücü” vb. kelime öbekleri ile de ifade edilmektedir¹⁸².

Egemenlik kavramını her ne kadar ifade etmemiş olsalar da Roma İmparatorluğunda “hüküm süren bir iktidar” fikri görülebilmektedir. Söz konusu olgu Roma’da, Cumhuriyet Döneminde de “imperium” sözcüğü ile bazı amirlerin ve imparatorun yetkisini ifade etmek için kullanılmıştır¹⁸³.

Asıl olarak egemenlik kavramı, monarşi tarafında olan hukukçularca feodal düzenden merkezi devlete geçiş aşamasında, kralın iktidarını tehdit eden rakipleri engellemek amacıyla kullanılmıştır. Reformlarla birlikte kralda “ilke ve uygulama” yetkileri birleşmiş; din ise siyasal iktidarın hükmettiği bir alan haline gelmiştir. Görüldüğü üzere Reform ile birlikte Kilise devletten kopmamış; tam aksine devlete

---

181 Demir, Y. C. (2018). Türk Anayasalarında Hükümet Biçimleri Ve 1982 Anayasası Değişikliği Üzerine Yapılan Değişiklikler. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.12.

182 Demir, a.g.e. s.14.

183 Dikkaya, M., G., C. ve Kapu, H. (Ed.), Türkiye’nin Politik Tarihi İç Ve Dış Politika. Ankara: Savaş Yayınevi: 545-568.

bağımlı olmuştur. Söz konusu bu olgu egemenlik kavramının temelini oluşturmaktadır¹⁸⁴.

“Kanun oluşturma ve oluşturulan kanunları değiştirebilme” durumu egemenliğin temel göstergesidir. Başka bir deyişle egemenlik, “yasa ve uygulama” arasından kurulmuş olan modern iktidar ilişkisini gösteren bir terimdir. Egemenlik kavramı devletin ayırt edici özelliği olarak görülmektedir. Egemenlik, iktidar ve otorite kavramlarını vurgulamaktadır¹⁸⁵.

4.4. İktidarı Sınırlama Düşüncesi

Çok eski zamanlardan bu yana devlet iktidarının sınırsız olmadığına dair fikirler ortaya atılmaktaydı. Devlet iktidarının mutlak ve katı olmasını savunan insanlar bile iktidarın yetkilerinin sınırsızlığını arzu etmemektedirler. İnsan hak ve özgürlüklerinin daha meydana çıkmadığı zamanlarda filozoflar ve yazarlar devlet iktidarının keyfiliğine karşı fikirler öne sürmüşlerdir. Bu bağlamda iktidarın yetkilerini sınırlandırmak için adalet, ahlak, hakkaniyet, fazilet kavramlarını ortaya atanlar var olduğu gibi devlet iktidarının kaynağını tanrı iradesi olarak gören düşünceler de var olmuştur¹⁸⁶.

Tarihte düşünürlerin kronolojik sıra ile devlete dair sınırlama ölçütleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

---

184 Döner, A. (2013). “Yeni Anayasa Sürecinde Hükümet Sistemi Sorunu”, İstikrar Ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi Ve Türkiye, Arslan, Nagehan Talat (Ed.), Ankara: Alfa Aktüel Yayınları: 101-121.

185 Erdoğan, a.g.e. s.87.

186 Tanör, a.g.e. s.32.

Çizelge 1 Eski Çağda Devlet İktidarının Sınırlandırılmasına İlişkin Olan Ölçütler¹⁸⁷

FİLOZOF	ÖNERİLEN SINIRLANDIRMA ÖLÇÜTÜ
HEZIODOS (M.Ö. 9.-8. yüzyıl)	Adalet
GNOMİK ŞAİRLER (M.Ö. 7. – 6. yüzyıl)	Bireyin Mutluluğu
HÂKİMLER (M.Ö. 7. – 6. yüzyıl)	İnsan Hakları Kanunlar
BUDHA SAKYAMUNI (M.Ö. 560-480)	Toplum yararı Toplumun iyiliği Ahlak
KONFÜÇYÜS (M.Ö. 551-479)	İyilik Adalet Birey
SOFİSTLER (M.Ö. 5. yüzyıl)	Doğal Hukuk Doğal Haklar Adalet
SOKRATES (M.Ö. 470-399)	Yasalar Hak
PLATON (M.Ö. 427-347)	Gelenekler Yasalar
ARİSTOTELES (M.Ö. 384-322)	İlahi Yasalar Yasalar
POLYBIOS (M.Ö. 204-120)	Karma Hükümet Biçimi Doğal Hukuk Yasalar
MARCUS TULLIUS CICERO (M.Ö. 106-43)	Ahlak Doğal Yasa Genel Yarar Adalet

187 Okandan, R. G., (1968). Umumi Amme Hukuku, b.1., İÜHF Yayını, İstanbul, s.122.

Çizelge 2 Orta Çağda Devlet İktidarının Sınırlandırılmasına İlişkin Olan Ölçütler¹⁸⁸

FİLOZOF	ÖNERİLEN SINIRLANDIRMA ÖLÇÜTÜ
AURELIUS AUGUSTINUS (354-430)	Halkın Yararı Kamu Yararı Adalet İnsanın huzuru ve refahı Genel Yarar Yasalar
SALISBURY'Lİ JOHN (1115-1180)	Hakkaniyet Tanrının Emirleri Adalet Tanrının İradesi
HENRY de BRACON (1216-1268)	Yasalar Bireyin Hukuku Tanrının Yasaları
AQUINUM'LU THOMAS (1225-1274)	Yasalar Adalet Tanrısal Doğal Hukuk Ortak Çıkar Toplumun Çıkarı Halkın İyiliği
AEGIDIUS ROMANUS (1243-1316)	Hakkaniyet Adalet
DANTE ALIGHIERI (1265-1321)	Adalet Yasalar
MARSILIUS PATAVINUS (1270-1342)	Genel Yarar Yasalar
OCKHAM'LI WILLIAM (1290-1350)	Ortak Yarar Doğal Hukuk
CLAUDE de SEYSSEL (1450-1520)	Yönetmelikler Temel Yasalar Gelenekler

Çizelge 3 Yeni Çağda Devlet İktidarının Sınırlandırılmasına İlişkin Olan Ölçütler¹⁸⁹

188 Okandan, a.g.e. s.123.

FİLOZOF	ÖNERİLEN SINIRLANDIRMA ÖLÇÜTÜ
NICCOLO MACHIAVELLI (1469-1527)	Yasalar
THOMAS MORE (1478-1535)	İnsanların Yararı Ortak Yarar
FRANCISCO de VITORIA (1480-1546)	Yasalar Beşerî Yasa Doğal Tanrısal Yasa Uluslararası Yasa
MARTIN LUTHER (1483-1546)	Tanrısal Yasa
GEORGE BUCHANAN (1506-1582)	Sözleşme Yasalar
JEAN CALVIN (1509-1564)	Yasalar
FERNANDO VAZQUEZ de MENCHACA (1512-1569)	Yasalar
HUBERT LANGUET (1518-1581)	Halkın Çıkarı Yasalar (İlahi ve Beşerî) Halkın Ortak Çıkarı
THEODORE de BEZE (1519-1605)	Doğal Hukuk Sözleşme
FRANÇOIS HOTMAN (1524-1590)	Töre Temel Yasalar
ETIENNE de LA BOETIE (1530-1563)	Doğal İnsan Hakları Doğal Hukuk Yasa Tanrısal Doğal Hukuk Doğal Yasa Adalet
JEAN BODIN (1530-1596)	İlahi Hukuk Kamu Yararı Ahlak Tanrının Emirleri Mülkiyet Hakkı Krallığın Yasaları
JUAN de MARIANA (1536-1623)	Yasalar

FRANCISCO SUAREZ206 (1548-1617)	Sosyal Sözleşme Ortak Yarar Uluslararası Hukuk Sözleşme
JOHANNES ALTHUSIUS (1557-1638)	Yasalar Devletin Temel Yasaları Ortak İyilik
HUGO GROTIUS (1583-1645)	Devletin Yararı Halkın Yararı Doğal Yasalar Yasalar
THOMAS HOBBS (1588-1679)	Aklın Yasaları Devletin Bütünlüğü Sözleşme Yönetim mesleğinin gerekleri Devletin Temel Kanunları Yasalar
JACQUES BENİGNE BOSSUET (1627-1704)	Adalet Halkın Mutluluğu Kamu Yararı Doğal Hukuk Doğal Haklar İnsanın Özgürlüğü
BENEDICTUS BARUCH de SPINOZA (1632-1677)	Yasalar İfade Özgürlüğü İnanç Özgürlüğü İnsan Bedeninin Dokunulmazlığı Doğal Hukuk Yasalar Mülkiyet Hakkı Doğal Haklar Düşünce Özgürlüğü İnanç Özgürlüğü
JOHN LOCKE (1632-1704)	Dinlenme Hakkı Sağlık Hakkı Özgürlük Hakkı

PIERRE JURIEU (1637-1718)	Yaşam Hakkı
GOTTFRIED W. LEIBNIZ (1646-1716)	Toplumun İyiliği
BARON de LA BREDE ET DE	İnsan Hakları
MONTESQUIEU (1689-1755)	Can ve Mal Özgürlüğü
JEAN JACQUES ROUSSEAU (1712-1778)	İnsanın Temel Hakları
ABBE EMMANUEL JOSEPH SIEYES (1748-1836)	Kamu Yararı
	Doğal Haklar
	Temel Yasalar
	Yasalar
	Genel İyilik
	Toplumun Yararı
	Temel Yasa

İktidarı sınırlama düşüncesi içerisinde teokratik, demokratik ve devletin kendisini sınırlama düşünceleri bulunmaktadır. Aşağıda sırasıyla bunlar incelenecektir.

4.4.1. Teokratik düşünceler

İktidarın sınırlandırılması hususundaki ilk görüşler dinsel özellik taşımaktadır. Halkı keyfi yönetim ve baskılardan kurtarmak adına Tanrının yasaları benimsenmiştir. Bu fikre göre, iktidar kaynağını gökyüzünden almaktadır. Kralın sahip olduğu iktidar sınırsız ve mutlaktır. Tanrı dışında hiçbir şeye karşı sorumluluk taşımayan Kral sadece Tanrıya hesap vermektedir. Halkın iyiliği adına kullanılan Mutlak İktidar Tanrı tarafından geçerli sayılır. Tanrı nazarında, halkın iyiliği adına kullanılmayan iktidar geçersizdir. Kral bu durumda Tanrının rızasını kaybetmek istemediği için iktidarı halkın iyiliği adına kullanarak kendini sınırlar¹⁹⁰.

4.4.2. Demokratik düşünceler

18. yüzyıla kadar etkinliğini sürdüren teokratik düşünceler, iktidarın kaynağının gökyüzünde değil de yeryüzünde aranmasına dair düşüncelerle birlikte yerini demokratik düşüncelere bırakmıştır. Doğal hukuk öğretisini benimseyen

190 Kapani, M. (1993). Kamu Hürriyetleri, Ankara: Yetkin Yayınları, 7. Baskı, s. 249.

Rousseau'nun ortaya çıkardığı fikirler sebebiyle 1789 Fransız İhtilali doğal hukuk düşüncesinden etkilenmiştir¹⁹¹.

Devletten önce de hukukun var olduğu tabii hukuk öğretisine göre hukuku devlet yaratmamaktadır. Bu öğretiye göre hukuk sosyal bir gerçekliktir. Bundan dolayı devlet kaynağı kendiyile ilişkili olmayan bir sosyal olgu ile sınırlandırılmıştır. Tabii Hukuk öğretisi içerisinde iki varsayım bulunmaktadır. Bunlardan ilki, insan aklının evrensel, herkes için geçerli ilkeleri belirleyebilmesidir. İkincisi ise toplumları bazı kural sistemleri belirleyebilmesi ve hukukun da bu kural sistemlerine göre belirlenmesidir. Söz konusu bu özellikler tabii hukuku temelini oluşturur. Tabii hukuk devletin sınırlanması ve insan hakları düşüncelerinin önünü açmıştır¹⁹².

Toplum sözleşmesi fikri tabii hukuk öğretisi içerisinde mühim bir yer tutmaktadır. Toplum sözleşmesi düşüncesi John Locke, Thomas Hobbes ve J.J. Rousseau tarafından geliştirilmiştir. İnsanların devlet ve toplum düzeninden daha önce de bir arada yaşadığını söyleyen Hobbes tabiat halinde insanların eşit olduğunu söylemektedir. Hobbes eşitlikten dolayı iki insanın bir şeyi elde etmek uğruna birbirlerini öldürebileceklerini belirtir. Eşitliğin güvensizliği getireceğini söylemektedir. Hobbes, güvensizliği yok etmek için diğerleri üzerinde egemenlik kurulduğunu ifade etmektedir. İnsanların birbirleri üzerinde egemenlik kurma eğilimleriyle birlikte de savaşların ortaya çıktığını belirtir. Tüm insanlar doğa durumunda birbirleriyle savaşabilmektedir. Hobbes “insan insanın kurdudur” der ve bu cümlenin uygar bir egemenin olmadığı her yerde geçerli olduğunu söyler. Böylesi bir güvensizlik toplumunda insanlar, mal ve can güvenliklerini sağlamak adına ortak bir karar ile toplum sözleşmesinin imzalarlar. Bu sözleşme, sözleşmeye taraf olmayan bir egemene tüm insanların haklarını devretmesini içerir ve böylece devlet kurulur. Hobbes söz konusu bu “egemen” olana Leviathan adını vermektedir. Doğal durumda var olan anarşi halinden kurtulmak isteyen insanlar tüm haklarını Leviathan adındaki egemene devretmektedirler. Leviathan iktidarın sahibi olmakla birlikte yönetilenlere karşı herhangi bir sorumluluk taşımamaktadır. Leviathan'a olan itaatın tek sebebi yetkilerin ve hakların gönüllü bir biçimde devredilmesidir. Yetki ve

---

191 Kapani, M. (2010). Politika Bilimine Giriş, İstanbul: Bilgi Yayınevi, s.54.

192 Kaboğlu, a.g.e. s.87.

hakların gönüllü bir şekilde devredilmesi iktidarın meşruluğunu sağlamaktadır. Meşrutiyet gönüllü itaat ile gerçekleşmektedir¹⁹³.

Locke insanların siyasal yönetimi oluşturmadan önce doğa içinde yaşadıklarını belirtmektedir. Doğada insanlar hem özgür hem de eşitlerdi. Doğal halde insanlar görüşlerini ve hedeflerini istedikleri gibi gerçekleştirebiliyorlardı. Düzen bu şekilde sağlamaktaydı. Fakat toplum içerisinde düzeni sekteye uğratabilecek davranışlar da gerçekleşebiliyordu. İnsanlar özgürlük, hayat ve mülkiyet gibi doğal haklarını güvence altına almak için toplumsal bir sözleşme oluşturdular. İnsanların özgürlüklerinden ödün vererek oluşturdukları bu sözleşmeyle birlikte korunan haklara iktidar tarafından aşırı müdahale gerçekleşirse sözleşme meşruluğunu yitirecektir¹⁹⁴.

Locke'un "doğal hal" kavramı Hobbes'un "insan insanın kurdudur" görüşü gibi değildir. Locke her insanın doğanın vermiş olduğu haklara sahip olduğunu söyler. Doğal halde doğa yasasını ihlal eden kişi bu yasadışı durumdan zarar gören herkes tarafından yargılanır ve cezalandırılır. Davacı kişi aynı zamanda yargılayan kişi ise bu noktada duygusal davranışlar sergilenebilmektedir. Söz konusu bu duygusallık ve aşırılık savaşa neden olabilmektedir. Bu sebeple insanlar doğal halden sıyrılıp modern hale geçmek istemektedirler. Modern toplumda ise yargılama ve yönetme hakkı uçsuz değildir. Egemen olan taraf, sözleşmenin öncesinde de bulunan mülkiyet, özgürlük ve yaşam haklarını ihlal ederse sözleşmeyi fesih etmiş sayılır. Bu noktada halkın direniş hakkı bulunmaktadır¹⁹⁵.

J.J. Rousseau'ya göre toplum sözleşmesinde her insan kendisini toplumun tamamına bağladığından ve her insanla aynı şartları paylaştığından dolayı insan özünde topluma vermiş olduğu tüm hakları tekrar elde etmiş olur. Bu sebeple de insanlar aslında birine bağlanmış sayılmazlar. Tüm insanlar yetkilerini ve haklarını genel iradeye verir fakat her insan da genel iradenin bir parçasıdır. Yani genel iradeyi oluşturan şey tek tek bireylerin iradesidir. Fakat genel irade bireysel iradeden

---

193 Şenel, A. (1991). Siyasal Düşünceler Tarihi, Ankara: Verso Yayıncılık, Kısaltılmış 3. Baskı, ss. 419-423.

194 Erdoğan, a.g.e. s. 143.

195 Şenel, a.g.e. s. 433.

üstündür. Genel irade kamunun iyiliği için çaba göstermektedir. Egemenlik genel iradenin uygulanması olarak adlandırılmaktadır¹⁹⁶.

Liberal bir perspektife dayanan toplum sözleşmesinin bir varsayama dayanmasının ya da tarihi bir gerçeklik olmasının önemi bulunmamaktadır. Mühim olan şey bireylerin mesul olacakları yasaları kendi iradeleri ile belirleyebilmesi ve kendi iradeleri ile sorumluluk yüklenmeleri düşüncesidir. İnsanlar toplum sözleşmesiyle kendilerini her ne kadar bağlasalar bile bireysel çıkarları önemli olduğunda sözleşmeyi ihlal edebilmektedirler. Fakat insanların toplum sözleşmesini ihlal etme hakkı bulunmamaktadır. Bunun nedeni ise sözleşmenin bireyselliği aşır toplumun ürünü haline gelmesindedir. Toplum sözleşmesini sonlandıracak tek şey kendi oluşumuna neden olan genel iradedir. Bireyin tek başına fikri bu noktada önem taşımamaktadır. Peki egemen olan iktidar toplum sözleşmesini ihlal edebilir mi? Rousseau'ya göre, egemeni oluşturan halktır ve egemen de genel iradenin istekleri doğrultusunda hareket eder. Tek bir kişiyi değil de genelin düşüncesini dikkate alır. Egemen olanın sözleşmeyi ihlal etmesi bireylere doğrudan zarar vermek demektir. Bireylere zarar vermek ise egemen olanın kendisine zarar vermesidir¹⁹⁷.

Rousseau, halk egemenliğinin devredilemeyeceğini ve halk iradesinin temsil edilemeyeceğini ve bu nedenle de iktidarın halk tarafından direkt olarak kullanılması gerekliliğini belirtir. Ona göre yasaların uygulanması adına halk hükümet kurabilir. Egemen güç yasaları uygulamak için hükümeti araç olarak kullanmaktadır. Kanunları yapma yetkisi egemen olana aittir. Hükümet ise kanun yapamamakta yalnızca kanunları uygulayabilmekte ve bireyleri sorumluluk altına sokabilmektedir¹⁹⁸.

Rousseau'nun ortaya attığı halk egemenliği kavramıyla mutlak, sınırsız ve devredilemez olan egemenlik düşüncesi, kişi temel hak ve hürriyetlerinin ilerlemesi istikametinde değişim yaşamıştır¹⁹⁹.

---

196 Yurtseven, Y. (2006). "Osmanlı Devleti'nde Siyasal İktidarın Meşruluk Temelleri", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.255.

197 Ağaoğulları, M.A, (2010). Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği, Ankara: İmge Kitabevi, ss. 76-90

198 Teziç, a.g.e. 34.

199 Gülener, S. (2010). "Anayasa Yargısı-Parlamento İlişkileri Ekseninde Türk Anayasa Mahkemesi'nin Demokratik Meşruluk Sorunu", s. 11.

Rousseau'nun kullanmış olduğu kamusal yarar ve ortak iyilik gibi terimlere bakarak iktidarın tüm eylemlerini meşru ve haklı gören bir anlayışı benimsediğini düşünmemek gerekmektedir. Rousseau'ya göre devlet insanlar tarafından insanlar için yaratılmıştır. Devlet tüm insanların iyiliği düşünür ve devlet ahlakla yoğrulmuştur. Bir bahane olan kamusal iyilik vatandaşların karşısındaki en önemli sorunlardandır. Kamusal yarar ve ortak iyiliğin gerçekleşebilmesi için her insanın sağlıklı ve rahat olması gerekmektedir. Kamusal yarar veya ortak iyilik uğruna kişi güvenliğinin ve hürriyetinin gaspı sonucunda toplumsal sözleşmenin “bütünün yaratılma” amacı da ortadan kalkmaktadır. Bütün de bu durumda kalkmaktadır. Egemen güç kişilere karşı saldırgan ve agresif hareket ediyorsa devlet olması söz konusu olmamaktadır. Devlet kişilerin güvenliği, iyiliği ve huzuru için gönüllü yetki ve hak devri ile meydana geldiğinden dolayı bireysel iyiliği göz ardı ettiği anda yetki devrinin ortadan kalmasına neden olur. Bunun sonucunda kişilerde devlete karşı sorumsuz olma fikri ortaya çıkar. Bu şekilde de devletin meşruiyeti ortadan kalkar²⁰⁰.

4.4.3. Devletin kendini sınırlaması

Alman Pozitivist ekolün temsilcilerinden Jellinek ve Jhering'in “kendi kendini sınırlama teorisi” bulunmaktadır. Bu teoriye göre devlet bağımsız, üstün ve egemen bir iradeyi bünyesinde barındırmaktadır. Hukuku devletin kendisi yaratmaktadır. Dış herhangi bir etken devlet iradesini sınırlandıramamaktadır. Durum böyleyken iktidarı devletin kendisi sınırlandırabilmektedir. Devlet ideal hukuk düzeni içerisinde kendi yasalarına uymak zorundadır. Söz konusu bu hal devlete yarar sağlamaktadır. Devletin hukuku temele alması, güç kullanmaması devlete karşı güveni artırmaktadır. Devletin hukuka riayet göstermesi bireyin de hukuka saygı göstermesine neden olmaktadır²⁰¹.

Devletin hukuku yaratıp istediği zaman değiştirmesinden dolayı kendisini sınırlandırmasının söz konusu olmadığını söyleyen Duguit, devleti hukuk yoluyla sınırlamak için hukuka devlet iradesi haricinde bir temel bulmanın doğru olacağını belirtmektedir. İnsanların bilinçleri içerisinde hukukun kaynağını aramak gerektiğini ve insanların vicdanlarında bulunan adalet hissiyatına uyum sağlayan her kuralın hukuk kuralı olduğunu söylemektedir. Duguit, devletin hukuk kuralının pozitif olarak

---

200 Ağaoğulları, a.g.e. s.78.

201 Kapani, a.g.e. s.46.

değerlenmesi noktasında etkisiz olduğunu ifade etmektedir. Hukuk kuralları bireyleri etkilediği gibi devleti de etkilemektedir. Devlet hukuk kurallarına ne kadar uyum sağlarsa o denli meşru olmaktadır. Zamanımızda hukukun pozitif noktaya gelmesinde devletin rolünü yok saymak mümkün değildir. Küresel birtakım yapıların ortaya koyduğu kurallar bile zamanımızda pozitif hukuk kuralı olarak sayılabilmektedir²⁰².

4.4.4. Modern devlet ve iktidarın sınırları

Orta Çağın son dönemlerinde Avrupa’da gelişen burjuvazi sınıfı, üstün gücü elde ettikten sonra bireysel hak ve hürriyetleri koruma altına almak ve mutlak krallıkların keyfi davranışlarını kısıtlamak amacıyla büyük bir mücadele geliştirmiştir. Burjuvazinin istekleri ve talepleri iktidara dahil olmayı gerektirmekteydi. Burjuvazi halk ile birlikte iktidara dahil olma mücadelesi vermekteydi. Burjuvazi mücadeleyi tek başına yapmasa bile bu mücadelenin sonuçları yalnızca burjuvaziye yarayacaktı. Mücadele neticesinde aristokrasiler ve mutlak krallıklar bitecek ve halkçı hareketlerin yolu açılacaktı. Mücadele edilen konuların koruma altına alınması için 18. yüzyılda yazılı bir anayasa fikri ağır basmaya başladı²⁰³.

Devlet iktidarı kavramı üç ayrı soruna sebebiyet vermektedir. Bu sorunlar; iktidarın kullanılması, iktidarın sınırları ve iktidarın kazanılmasıdır. Söz konusu sorunların çözümleri modern devlet anlayışlarında bazı kurallara bağlanmıştır. Bu kurallar ise yazılı olarak hazırlanan ve “anayasa” adını alan metinlerdir. Liberal anayasacılık düşüncesine göre, modern devletin ortaya çıkmasının ardından kişilerin hak ve hürriyetlerine karşı en ağır müdahale devletten gelebilirdi. Bu sebeple iktidarın insan hakları ve hukukla sınırlanması ve bunun yanında devlet kuvvetlerinin ayrılması sağlanmalıydı. Söz konusu bu sınırlama aynı zamanda hürriyetler için de güvenli bir alanı ifade etmektedir²⁰⁴.

20. yüzyılın ilk zamanlarından bu yana mutlak üstünlük, sınırsızlık ve bölünmezlik gibi özellikleri barındıran klasik egemenlik anlayışı ağır eleştirilerin hedefi olmuştur. Klasik egemenlik anlayışı içerisindeki egemenliğin bölünemeyeceği fikri kuvvetler ayrılığı ilkesi ile uyumsuzdur. Kuvvet ayrılığından söz edilemeyen bir yerde

---

202 Kapani, a.g.e. s. 44.

203 Tanilli, a.g.e. s.78.

204 Güleler, a.g.e. s.76.

hukuk devletinden de söz edilememektedir. Tüm bireylerin çıkarlarını alakadar eden kamusal görev ve yükümlülüklerin bir gruba ya da tek bir kimseye teslim edildiği klasik egemenlik anlayışında, toplumsal ve bireysel hürriyetleri korumanın pek mümkün olmadığını birey ve siyasal iktidar ilişkilerinde gerçekleşen tecrübeler göstermiştir. Tarihe baktığımızda, İtalya'da doğan faşist yönetimler ve Almanya'daki nazi iktidarı ağır savaflara ve acılara neden olmuşlardır²⁰⁵.

Kişisel hak ve hürriyetleri savunan liberal düşünce ile egemenliğin klasik anlayışı arasında bir sürtüşmenin gerçekleşmemesi söz konusu olamazdı. Bu çatışmanın ardından sınırlı iktidar fikrine doğru yol alınmaya başlanmıştır. Söz konusu bu geçiş aşamasına, liberal fikirleri temsil eden anayasacılık hareketinin geliştirdiği hukuk devleti, kuvvetler ayrılığı ve birey hak ve hürriyetleri kavramları olanak vermiştir²⁰⁶.

Anlaşıldığı üzere iktidarın sınırlanması sorununun çözümü hususunda yalnızca tek bir fikre bağlılık, sağlıklı bir netice vermemektedir. Bu kapsamda etkisi ulunan tüm etmenleri dikkate almak doğru olmaktadır. Hukuki merciiler söz konusu sorunu çözememektedirler. Çağdaş toplumlarda ve çağdaş demokratik yaşamlarda sendikalar, baskı grupları gibi kurumlar toplum baskısı oluşturarak hukuki merciiler kadar etkili olabilmektedir²⁰⁷.

4.5. 1921 Anayasası

1924 Anayasası'nın faaliyete geçmesine kadar ki olan süre zarfında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerden ilki saltanatın kaldırılmasıdır. Ardından ise Cumhuriyet ilan edilmiş ve hilafetsiz bir düzen başlamıştır. Söz konusu bu değişiklikler Mustafa Kemal'in getirmeye çalıştığı yeni siyasal yapının yapıtaşlarıdır. Fakat savaş koşullarının yaşanması ve yüzyıllardır süren bir geleneğin bir anda değişime uğraması mümkün olmamaktadır. Bu açıdan 1921 Anayasasındaki bu değişiklikler bir anda değil de yavaş yavaş yürürlüğe konmuştur²⁰⁸.

1921 Anayasasında bulunan bu anlayışın temel noktası demokratik değerlerin benimsenmesinden başka bir şey değildir. Söz konusu bu değerler ileride yapılacak

---

205 Tanilli, a.g.e. s.79.

206 Özbudun, a.g.e. s.56.

207 Özbudun, a.g.e. s.57.

208 Ertuğrul, a.g.e. s.89.

olan anayasaları da etkilemiştir. Cumhuriyet, meclisin üstün yetkileri, ulusal egemenlik gibi esaslar, kuruluş anayasacılığını oluşturmaktadır²⁰⁹.

1921 Anayasası ile anayasaların ortak görevi olan iktidarın sınırlandırılması anlayışı aşılılarak, iktidarın beslendiği kaynak değişime uğratılmış ve söz konusu anlayış Türkiye Cumhuriyeti'nin ileriki zamanlarında dahi benimsenmiştir. Millet ve milletin yetki verdiği temsilci sınırsız ve tek güç olarak varlığını konumlandırmıştır. Demokrasiye ara verilen dönemlerde bile ilk hedef demokratik hayata dönüşün gerçekleşmesi olmuştur. Meclisin ve yasamanın öncelikli olduğu bu anlayış içerisinde zamanla yürütme yasamadan yetkiler almıştır²¹⁰.

1924 ve 1961 Anayasaları bu doğrultudaki gelişmeleri gözler önüne sermektedir. Yasama ve yürütme yetkisini mecliste toplayan 1924 Anayasasına karşılık 1961 Anayasası yürütmeyi tek başına bir yetki olarak onaylamamıştır²¹¹.

Son derece önemli olan bir başka mesele ise yerel yönetim anlayışının sonraki dönemlere olan yansımalarıdır. Anayasa içerisinde var olan yönetim prensipleri uygulanamamış ve sonraki zamanlarda “merkeziyetçi” bir davranış sergilenmiş olsa bile Cumhuriyet partilerinden çoğunluğu programları içerisinde yerel yönetimlerin aktivitelerinin ve kapsamlarının artırılması gerekliliğini belirtmişlerdir. Söz konusu bu durum o zamanlarda temelleri kurulan demokrasi anlayışının neticesidir²¹².

1921 Anayasası içerisinde bulundurduğu demokratik değerlerle birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini oluşturmakta ve yenileşme sürecinde gelişim sağlanmasının önünü açmıştır²¹³.

4.6. 1924 Anayasası

1921 Anayasası Osmanlı Anayasasına gönderme yapan bir anayasaydı. Çünkü Büyük Millet Meclisi İstanbul'da Meclis-i Mebusan'ın İngilizlerce kapatılması üzerine, o meclis üyelerinin katıldığı bir meclisti. Hukuksal olarak “Osmanlı

---

209 Ertuğrul, a.g.e. s.90.

210 Ertuğrul, a.g.e. s.90.

211 Zabunoğlu, a.g.e. s.78.

212 Kaboğlu, a.g.e. s.82.

213 Kaboğlu, a.g.e. s.83.

Meclisi”ydi. Fakat bunun yanında üstün yetkileri bulunan “egemenliğe el koyan” bir meclisti. 1921 Anayasası değiştirilerek Cumhuriyet ilan edilmiştir²¹⁴.

3 Mart’ta yürütme yapısında gerçekleştirilen değişiklikler ve halifelğin kaldırılmasının ardından yeni bir anayasanın yapılması gerekmektedir. 1924 Anayasası, 36 yıl yürürlükte kalmıştır. 1924 Anayasası hem tek partili hem de çok partili dönemde yürürlükte bulunmaktaydı²¹⁵.

4.7. 1961 Anayasası

1961 Anayasası kurucu meclis tarafından oluşturulmuştur. Hazırlanan Anayasa referanduma götürülerek halkoylamasına sunulmuştur. 1961 Anayasası halk oylamasında %60,4 evet oyuyla kabul edilmiştir²¹⁶.

1961 Anayasasında yasama, yürütme ve yargı üç eşit erktir. Bu anayasa ile birlikte yasama organı Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenmeye başlıyor ve yürütmeyi yetki olarak değil de vazife olarak tanımlıyordu. 1961 Anayasası ile birlikte temel hakların temeline dair getirilen sınırlandırmalar yasaklanmıştır. Parlamento içerisinde ikili yapıya geçilmiştir. Millet Meclisinin yanında bir Cumhuriyet Senatosu kurulmuştur. Cumhuriyet Senatosunda Senatör olabilmek için üniversite mezunu ve 40 yaşını aşmak gerekiyordu. Cumhuriyet Senatosu 1982 Anayasası ile birlikte kaldırılmıştır²¹⁷.

1961 Anayasası ile planlı ekonomiye geçiş başlamıştır. Devlet Planlama Teşkilatı kurulup 5 senelik dönemsel kalkınma planı yapma yükümlülüğü getirilmiştir. Anayasaya “sosyal devlet” ilkesi getirilmiştir. Üniversitelere bilimsel özgürlük ve mali özerklik getirilmiştir²¹⁸.

4.8. 1982 Anayasası

1982 Anayasası da tıpkı 1961 Anayasası gibi darbe sonucunda oluşturulmuştur. 1982 Anayasası “ancak” anayasasıydı. Bunun nedeni ise bireysel hak ve hürriyetleri düzenleyen maddelerin başlangıcında “ancak” diye başlayan uzun sınırlama

---

214 Ertuğrul, a.g.e. s.87.

215 Zabunoğlu, a.g.e. s.45.

216 Koloğlu, a.g.e. s.98.

217 Koloğlu, O. (2006). Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi. İstanbul: Pozitif, s.56.

218 Soysal, a.g.e. 67.

kısımlarının olmasıdır. Bunun yanında 1982 Anayasası “rövanş” anayasasıdır. “Rövanş” olmasının nedeni ise 1961 Anayasasının rövanşı alınıyordu²¹⁹.

1961 Anayasası “Özgürlükler Anayasası” olarak anılıyordu. 1961 Anayasasının özgürlüklerinin ülkeyi terör ve anarşi yuvasına dönüştürdüğü düşünülüp sınırlama getirilmesi gündeme geliyordu. 1982 Anayasası “korku” anayasası olarak da anılmaktadır. Çünkü bu anayasa temel hak ve özgürlükleri ve politikacıları son derece sınırlandırıyordu. 1982 Anayasası Cumhuriyet tarihi anayasaları içerisindeki dili en “kötü” anayasadır²²⁰.

“Gerici” bir anayasa olduğunu savunulan 1982 Anayasası sendikaları büyük oranda kısıtlamıştır. Bunun nedeni ise yukarıda bahsedilen “korku” kavramının bir uzantısıdır²²¹. Sendikaların işçi örgütlenmelerinden korkan darbe iktidarı bu sınırlandırma yolunu seçmiştir. 1982 Anayasasındaki sınırlayıcı düzenlemeler “korku” kavramıyla yakından ilgisi bulunmaktadır. Sürekli seçimin istikrarsızlık yaratacağı düşüncesinden dolayı genel ve yerel seçimler için özel düzenlemeler yapmıştır²²².

1982 Anayasasıyla birlikte seçim barajı sistemi getirilmiştir. Bunun nedeni ise parlamentoya fazla sayıda parti girmemesini sağlamak ve azınlık grupların sesini kısmaktır. Bunun yanında siyasi partilerin kadın, gençlik gibi kollarının herhangi bir faaliyette bulunması yasaklanmıştır. Ek olarak akademisyenlerin de siyaset yapmasının önü kesilmiştir. Cumhuriyet Senatosu 1982 Anayasasıyla beraber kaldırılmış ve tek meclisli yapıya dönmüştür. Milletvekili sayısı ise 450’den 400’e düşürülmüştür²²³.

---

219 Payaşlıoğlu, A.T. (1997). Anayasalarımızda Düşünce Özgürlüğü. Mülkiyeliler Birliği, 21 (202), 3-7.

220 Koloğlu, a.g.e. 57.

221 Aydemir, Ş. S. (1985). İhtilalin Mantiğı ve 27 Mayıs İhtilali. İstanbul: Remzi, s.23.

222 Payaşlıoğlu, a.g.e. s.9.

223 Payaşlıoğlu, a.g.e. s.10.

5. SONUÇ

Kuvvetler ayrılığı teorisi, anayasacılığın ve Anayasa Hukukunun en temel teorisidir. Bu yüzden kuvvetler ayrılığının bulunmadığı bir yerde anayasadan bahsetmek de söz konusu değildir. Asıl ortaya çıkışı olan 18. Yüzyıldan itibaren farklı şekillerde yorumlanıp, konumlandırılan bu teori günümüze kadar ulaşmıştır. Kuvvetler ayrılığı teorisinin ortaya çıkış amacı devlet iktidarını sınırlandırıp, devletin iktidarını birbirinden ayrı ve bağımsız üç ayrı organa bölmektir. Çünkü kimin elinde olursa olsun, kim tarafından kullanılırsa kullanılsın kuvvetler doğaları gereği kötü kullanıma elverişlidir.

Kuvvetler arası ilişkileri incelerken özellikle yasama ve yürütme kuvveti üzerinde durulur. Yasama ve yürütme arasındaki ilişki, denetim ve denge mekanizmaları ve bunlar arasındaki bağın sıkı ya da daha yumuşak olmasına göre hükümet sistemleri belirlenir.

1924 Anayasası kuvvetler birliğini benimseyen Türk Anayasaları, yasama ve yürütme noktalarında fonksiyonel ve organik ayrılığa yer vermiş olması parlamenter sisteme doğru kayış ve beraberinde parlamenter sisteminin getirdiği kuvvetler ayrılığına da bir yöneliş olduğunu göstermektedir.

1961 Anayasası ise yumuşak bir kuvvetler ayrılığı anlayışını benimsemiştir. Bu anayasamızda belirgin bir şekilde parlamenter sistemin ve kuvvetler ayrılığının örneğini görmekteyiz.

1982 Anayasasında ise 16.04.2017 anayasa değişikliğine kadarki süreçte yasama, yürütme ve yargı organlarının görevleri, seçilme şekilleri, yasama-yürütme organı arasındaki fren-denge mekanizmaları incelendiğinde kesin bir şekilde kuvvetler ayrılığının mevcut olduğunu görülüyordu.

Ancak 6771 sayılı kanununu kabulünden sonra, Meclisin elinden bazı yetkilerin alınması, yürütme organının tek kanada düşürülüp sadece Cumhurbaşkanından oluşması, Cumhurbaşkanının yetki ve görevleri üzerindeki genişlemeler incelendiğinde kuvvetlerin yalnızca Cumhurbaşkanı'nın elinde olduğu bir kuvvetler birliği sistemi kabul edilmiş gibi durmaktadır. Bütün bu açıklamalar ışığında kuvvetler arasındaki ilişki kuvvetler ayrılığı sisteminden kuvvetler birliği sistemine doğru kaymış olarak değerlendirilebilir.

Zamanımızda kuvvetler ayrılığı ilkesi, kendi tanımlamalarını aşmıştır. Kuvvetler ayrılığı ilkesi içerisinde yasama ve yürütme noktasında ayırım şeffaf değildir. Yürütmenin yararına karşılıklı etkileşimi bünyesinde bulunduran ve yürütme ve yasamanın kesiştiği bir yapı haline dönüşmüştür. Dolayısıyla hal böyleyken yasama ve yürütmeye karşı en uygun denetim yargı erki ile sağlanmaktadır. Bu yüzden de yargının bağımsız ve tarafsız olması gerekmektedir. Ancak demokrasi, insan hakları, temel hak ve özgürlüklerden tam ve gerçek anlamda bahsetmek istiyorsak bunu ancak kuvvetler ayrılığının egemen olduğu bir ülkede, iktidarda yapabiliriz.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M.A.**, (2010). *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği*, Ankara: İmge Kitabevi, ss. 76-90.
- Akın, R.**, (2010). *Türk Siyasal Tarihi 1908-2000*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Akyol, T.** (2015). *Türkiye'nin Hukuk Serüveni*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Aliefendioğlu, Y.** (1996). *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Alkan H.** (2015). *Yarı Başkanlık ve Türkiye'de Sistem Sorunu*, Stratejik Düşünce ve Araştırma Vakfı, Ankara.
- Asilbay, H.** (2013). *Parlamentar Sistem Ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*, TBB Dergisi 2013, sayı 104.
- Ateş, T.**, (2000). *Türk Devrim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Avşar, H. İ.** (2014). 12 Eylül 2010 anayasa değişikliği referandumuna yazılı basının yaklaşımı. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aydemir, Ş. S.** (1985). *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*. İstanbul: Remzi, s.23.
- Bilir, F.** (2012). *Yeni anayasa yeni mutabakat (anayasanın güncel sorunları ve çözüm önerileri)*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Bozkurt, G.**, (2010). *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Çam, E.** (1993). *Devlet Sistemleri*, Der Yayınları, İstanbul.
- Çaylak, A. ve Baran H.** (2014). *Türkiye'de Kemalist Rejimin Ordu Ve Anayasa İle Pekişmesi ve Darbeler Arası Dönem (1960-1970)*, İstanbul.
- Çelik, B.**, (2002). *Ulusal Kurtuluş Savaşı Döneminde Anayasal Gelişmeler ve 1921 Anayasası*, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- Demir, Y. C.** (2018). *Türk Anayasalarında Hükümet Biçimleri Ve 1982 Anayasası Değişikliği Üzerine Yapılan Değişiklikler*. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Dikkaya, M., G., C. ve Kapu, H.** (1999). Türkiye'nin Politik Tarihi İç Ve Dış Politika. Ankara: Savaş Yayınevi: 545-568.
- Döner, A.** (2013). "Yeni Anayasa Sürecinde Hükümet Sistemi Sorunu", İstikrar Ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi Ve Türkiye, Arslan, Nagehan Talat (Ed.), Ankara: Alfa Aktüel Yayınları: 101-121.
- Erdoğan, M.** (1999). *Anayasal Demokrasi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Erdoğan, M.** (2003). *Anayasal Demokrasi*, 5. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Eren, A.** (2013). Yeni Anayasa Çıkmazında Çözüm Halkın Hakemliğidir, Yeni Türkiye, Yeni Anayasa Özel Sayısı.
- Ertuğrul N.İ.**, (2009). *Cumhuriyet Tarihi*, ODTÜ Yayıncılık, İstanbul.
- Friedrich C. J.** (1999). Sınırlı Devlet, Çev. Mehmet Turhan, Gündoğan Yay., Ankara.
- Gözler, K.** (2017). *Elveda Anayasa: 16 Nisan 2017'de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler*, Ekin yayınları, Bursa.
- Gözler, K.** (2017). *Referandumdan Sonra Referandumdan Önce*, Ekin Kitapevi Yayınları, İstanbul.
- Gözübüyük, Ş.** (1999). *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitapevi, Ankara.
- Gülener, S.** (2010). "Anayasa Yargısı-Parlamento İlişkileri Ekseninde Türk Anayasa Mahkemesi'nin Demokratik Meşruluk Sorunu", s. 11.
- Habermas J.** (1990). Kamusalığın Yapısal Dönüşümü, çev. Tanıl Bora-Mithat Sancar, İletişim Yay., İstanbul.
- Kahraman, M.** (2012), Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık ya da Yarı Başkanlık sistemlerinin Türkiye'de uygulanabilirliği. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18, 431-457.
- Kalaycıoğlu, E.** (2008), Türkiye'de Demokrasinin Gelişmesi: Bir Siyasal Kültür Sorunu, Ergun Özbudun'a Armağan. ss. 247-277 Ankara: Yetkin.
- Karpat, K. H.** (2015). Türk Siyasi Tarihi. 5. Baskı. C. Elitez (Çev.) İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H.** (2016). Türk Demokrasi Tarihi. 7. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Koloğlu, O.** (2006). Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi. İstanbul: Pozitif.
- Kubalı, H.N.** (1971). Anayasa Hukuku Dersleri, İÜHF Yayınları.
- Nohutçu, A., Ündal, M.** (2010). *Anayasa Hukuku*, Savaş Yayınevi, 1.baskı.

- Okandan, R. G.** (1963). Pozitif Amme Hukukumuzun Gelişmesi Bakımından 1945-1960 Devrinin Özellikleri, İÜHFM 29(1-2), ss. 3-16.
- Okandan, R. G.,** (1968). Umumi Amme Hukuku, b.1., İÜHF Yayını, İstanbul.
- Özbudun, E.** (2005). *Başkanlık sistemi tartışmaları*. T. Ergül (Edt.), Başkanlık sistemi içinde (s. 105-111). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Özbudun, E.** (2016). *Türk Anayasa Hukuku*,16.Baskı, Yetkin Yayınları.
- Özbudun, E.,** (1992). 1921 Anayasası”, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi: Ankara, s.78.
- Özsoy, Ş.** (2009). *Başkanlı Parlamenter Sistem*, XII Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Parla, T.** (2016). Türkiye’de Anayasalar. İstanbul: Metis Yayınları.
- Payashoğlu, A.T.** (1997). Anayasalarımızda Düşünce Özgürlüğü. Mülkiyeliler Birliği, 21 (202), 3-7.
- Sabuncu, Y.** (2009). *Anayasaya Giriş*, İmaj Yayınevi 14. Baskı, Ankara.
- Sevük, M. Y.** (2015). 1982 Anayasa Değişikliklerinin Siyasi Arka Planı, *Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Soysal, M.** (1990). *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Şener, B. ve Çolak, Ç. D.** (2015). “Türkiye’de Yeni Sağ’ın Kamu Yönetimi Anlayışı”, *The Journal Of Academic social sciences*, 3(18): 393-417.
- Tanilli, S.** (1981). *Devlet ve demokrasi*, Say Kitap Pazarlama, İstanbul.
- Tanör, B.** (1994). İki Anayasa 1961 ve 1982. 3. Baskı. Beta Basım, İstanbul.
- Tanör, B.** (2008). Anayasal Gelişme Tezleri. 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Tanör, B.,** (2007). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789- 1980)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.45.
- Tekin. Y.** (2015). *Başkanlık Sistemi ve Kuvvetler Ayrılığı Tartışmaları*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Temel, Ö.** (2014). Türkiye’de Anayasa Yapım Süreçleri ve Demokratik Anayasa Yapımı. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Teziç, E.** (2008). *Anayasa Hukuku*, Beta Yayıncılık, İstanbul.

- Tunaya, T. Z.,** (2002). *Türkiye’de Siyasal Gelişmeler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tunaya, T.Z.** (2009). *Türkiye’de Siyasal Gelişmeler*, 2 Cilt, İstanbul, Bilgi İletişim.
- Turhan, M.** (1989). *Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası*, Diyarbakır; DÜHF.
- Turinay, F. Y.** (2011). Kuralların Kuralı: Anayasanın Hukuki Boyutunun Evrensel Serüveni. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 25 (99), 165-228.
- Uçarol, R.** (1995). *Siyasi tarih (1789-1994)*. Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Uluşahin, N.** (2007). *Saf Hükümet Sistemleri Karşısında İki Başlı Yürütme Yapılanması*, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Yayla, A.** (2014). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, Ankara: Adres Yayınları.
- Yazıcı, S.** (2005). Başkanlık sistemleri: Türkiye için bir değerlendirme. T. Ergül (Edt.), Başkanlık sistemi içinde (s. 125-142). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Yazıcı, S.** (2009). *Yeni bir anayasa hazırlığı ve Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, F.** (2015). *Türk anayasa tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul, s.65.
- Yurtseven, Y.** (2006). “Osmanlı Devleti’nde Siyasal İktidarın Meşruluk Temelleri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüzbaşı, F.** (2015). *Bir Demokratik Hükümet Sistemi Olarak Yarı Başkanlık Sistemi*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Zabunoğlu, Y. K.,** (1973). *Kamu Hukukuna Giriş*, b.1., AÜHF Yayınları, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad : Semih Özer

Doğum Tarihi : 21.03.1991

ÖĞRENİM DURUMU

Lisans : 2010-2015, İstanbul Aydın Üniversitesi, Hukuk

Yüksek Lisans : 2017-2020, İstanbul Aydın Üniversitesi, Kamu Hukuku

MESLEKİ DENEYİM

Özer Hukuk Bürosu (2015-Devam Ediyor)